11 752

ΑΠΟΛΛΩΝ

ΜΗΝΙΑΙΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ

ΤΗ ΕΥΓΕΝΕΙ ΣΥΜΠΡΑΞΕΙ ΤΩΝ ΠΑΡ' ΗΜΙΝ ΛΟΓΙΩΝ

ΥΠΟ

Δ. Κ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΤΟΣ Ε'.

ΤΟΜΟΣ Ε'.

ΕΝ ΠΕΙΡΑΙΕΙ

ΕΚ ΤΟΥ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ "Ο ΠΑΛΑΜΗΔΗΣ"

1889

ΤΩι ΕΥΓΕΝΕΣΤΑΤΩι ΚΟΜΗΤΙ

Δ. ΜΕΣΣΑΛΑ

ΚΛΕΙΔΟΥΧΩι ΤΗΣ Α. Μ.

ΕΚΘΥΜΩι ΤΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΠΡΟΣΤΑΤΗι ΚΑΙ ΦΙΛΟΜΟΥΣΩι ΤΑ ΜΑΛΑ

ΒΑΘΥΤΑΤΟΥ ΣΕΒΑΣΜΟΥ ΚΑΙ ΕΥΓΝΩΜΟΣΥΝΗΣ

ΤΟΝΔΕ ΤΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ ΤΟΜΟΝ ΤΟΥ "ΑΠΟΛΛΩΝΟΣ,,

ΑΝΑΤΙΘΗΣΙΝ

Η ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ

ΤΩΝ ΕΥΓΕΝΩΣ ΛΑΒΟΝΤΩΝ ΜΕΡΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΣΥΝΤΑΞΙΝ ΤΟΥ Ε' ΤΟΜΟΥ

Αιγιαλειδης Ν. Γ.
Ανδρελαδης Ν.
Αρσενης Ι. Α.
Βαρδουνιωτης Δ. Κ.
Βλαστος Στεφ. Α.
Βαϊερ Μ. Α.
Βασιλειου Μ. Γ. Α.
Δε Βιαζης Σπ.
Διαμαντοπολος Ν. Ι.
Ευστρατιαδης Ε. Ι.
Ζαννετης Γ.
Θεοχαρης Δ.
Ιατρου Σ. Π.
Καζαζης Ν.
Κρεμος Γ. Π.
Κοφινιωτης Ι.
Καψαμπελης Β. Γ.
Μακριδης Χ.
Πετρης Ν.
Πετριδης Α.
Σιμιτης Σ.
Σκοκος Κ. Φ.
Φαρμακοπουλος Φ. Π.
Φοστηρης Δ. Ν.
Χατζηδημητριου Κ. Ν.
Σακελλαροπουλος Δ. Κ.

ΕΠΙΣΤΗΜΗ, ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ, ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΑ

ΕΤΟΣ Ε'. ΑΡΙΘ. 49	*Ἐν Πειραιεῖ Ὀκτώβριος* 1888	ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ Δ. Κ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΤΟΙΣ ΦΙΛΟΙΣ ΤΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Ἀθύτατα συγκεκινημένος μὲ τὸ δάκρυ τῆς ὀδύνης, ἅμα δὲ καὶ τῆς ἐλπίδος εἰς τοὺς ἐσβεσμένους ὀφθαλμούς μου, εἰς οὓς μοῖρα ἄτεγκτος, καὶ σκληρὰ ἐπέχυσε σκότος ἀέναον, ἐπαναυρίσκω αὖθις τοὺς προσφιλεῖς ἀναγνώστας καὶ φίλους, ὑποστηρικτὰς τοῦ ΑΠΟΛΛΩΝΟΣ, οὗ τὴν διακοπὴν συνεχίζω διὰ τοῦ παρόντος τεύχους, ἐπελθοῦσαν αἴφνης ἐκ τοῦ θλιβεροῦ καὶ ἀπροόπτου οἰκογενειακοῦ μου ἀτυχήματος, τοῦ θανάτου τοῦ προφιλοῦς μοι πατρός, ὅστις ἔμελλε νὰ κεραυνώσῃ σκληρότερον τὴν καρδίαν μου καὶ νὰ μετατρέψῃ εἰς σκότος ἄλυτον τὸ ὀλίγον φῶς, ὅπερ ἐτήρει ἐν τῇ ψυχῇ μου ἡ πρός με στοργή του, ἡ ἀγάπη του, ἡ ἀφοσίωσις του, ἡ παραμυθία του, ἡ ἐν τῇ νυκτὶ τοῦ βίου μου ποδηγέτησίς του. Μετὰ τὸ δεινὸν τοῦτο κτύπημα τῆς εἱμαρμένης, ἥτις συνέτριψεν ἐσαεὶ τὴν δύστηνον οἰκογένειάν του, καὶ μὲ ἀφῆκε ναυαγὸν ἐν τῇ ἀνεκλαλήτῳ καὶ σκοτεινῇ θυέλλῃ τῆς ζωῆς ἄνευ πυξίδος καὶ ἀστέρος πολικοῦ, καὶ τῆς ὁποίας τὰς πικρίας ἀποφεύγω νὰ διεκτραγῳδήσω ἐνταῦθα, ἀπέβαινέ μοι ἀδύνατος ἡ ἐξακολούθησις τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ συγγράμματός μου, τὸ ὁποῖον τόσαι εὐγενεῖς καὶ συμπάσχουσαι καρδίαι ἐκθύμως ὑπεστήριζον, ἐντεῦθεν δὲ ἀλλεπάλληλοι συγκινήσεις καὶ συμπαρομαρτήσασαι περιπέτειαι μὲ ἠνάγκασαν νὰ διακόψω τὴν ἔκδοσιν μέχρις οὗ συνέλθω ἐκ τῆς φρίκης τοῦ ἀτυχήματός μου καὶ ἀντιλῶν βαθμηδὸν ὀλίγον θάρρος καὶ νέας δυνάμεις, ἐξακολουθήσω καὶ πάλιν τὸν ἀγῶνα ὑπὲρ τῶν κληρωθέντων μοι ἱερῶν καθηκόντων καὶ οἰκογενειακῶν μου ὑποχρεώσεων, συνεχίζων ἐγὼ ἤδη τὴν πρὸς αὐτὴν στοργὴν καὶ μέριμνάν του ὡς ἀντάλλαγμα τῶν ὑπὲρ ἐμοῦ προσπαθειῶν του.

Εἰς τὰς εὐγενεῖς ἐκείνας καρδίας, αἵτινες ἔχουσι καὶ διὰ τὴν ἀλλοτρίαν συμφορὰν δάκρυα καὶ λέξεις παραμυθίας, εἰς τὰς γενναίας ἐκείνας ψυχάς, εἰς ἃς ἀντήχησεν ἡ ἐπώδυνος κραυγὴ τῶν ἀπεριγράπτων δεινῶν μου, ἀποτεινόμενος καὶ πάλιν ἐξαιτοῦμαι καὶ αὖθις τὴν ὑποστήριξιν τοῦ ΑΠΟΛΛΩΝΟΣ, τὸν ὁποῖον ἐλπίζω διὰ τῆς προθύμως παρασχεθείσης μοι συνεργασίας τῶν καθ' ἡμᾶς λογογράφων, νὰ καταστήσω ὁσημέραι πληρέστερον καὶ ἐπαρκέστερον εἰς τὰς ἀξιώσεις τῆς ἐποχῆς, κέντρον τῶν ἐκλεκτοτέρων καὶ ἐπικαιροτέρων πνευματικῶν προϊόντων, συνδυάζοντα τὴν φαιδρότητα πρὸς τὸ ὠφέλιμον καὶ τὴν τέρψιν πρὸς τὸν ἠθικὸν καὶ πρακτικὸν σκοπόν, εἰς ὃν θέλει τείνει πᾶσα ἐν αὐτῷ ἀναγραφή.

Ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι τὸ φιλόμουσον ἑλληνικόν, οἱ φίλοι τῆς προόδου καὶ οἱ ἀρχαῖοι γνώριμοι τοῦ Ἀπόλλωνος δὲν θέλουσιν ἀποποιηθῇ τὴν ἀρωγήν των πρὸς τὸν διττὸν σκοπὸν αὐτοῦ, προβαίνω θεωρῶν εἰς τὸ δυσχερὲς ἔργον τῆς ἐξακολουθήσεως τοῦ περιοδικοῦ συγγράμματός μου, εὐχόμενος καὶ ποθῶν ὅπως ἐπαναλάβω τὸν ἀγῶνα, εἰς ὃν ἀποδύομαι ὅπως ἐκπληρώσω, πλὴν ἄλλων, καὶ τὸ ἱερὸν καθῆκον, ὅπερ μοὶ ἐκληροδότησε πρὸς τὴν οἰκογένειάν του ὁ ἀτυχής μου λατρευτὸς πατήρ.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΖΑΠΠΑΣ

Ἐὰν ὑπὲρ τῆς ἐθνεγερσίας καὶ ἀνεξαρτησίας τοῦ πολυπλάγκτου ἡμῶν ἔθνους συνετέλεσαν σπουδαίως ἄνδρες ἐπιφανεῖς, διά τε τοῦ χρήματος καὶ τοῦ λόγου, κατόπιν δὲ μετὰ τὴν παγίωσιν τῶν ἐλευθέρων θεσμῶν, εὐεργέται μεγάθυμοι καὶ γενναῖοι, διὰ δαψιλῶν καὶ γενναίων χρηματικῶν προσφορῶν, ἔδωκαν τὴν ὤθησιν καὶ ὑπέκαυσαν τὸν ζῆλον πρὸς ἐργασίαν, πρὸς διάδοσιν τῶν γραμμάτων καὶ τῆς καλλιτεχνίας, τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῆς βιομηχανίας, καὶ ἐν γένει πρὸς διάδοσιν τῶν τεχνῶν καὶ τῆς καλλιεργείας τῆς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ εὐφόρου ἡμῶν χώρας, ἀναμφιλέκτως πρωτίστως καὶ ὑπὲρ πάντας συνετέλεσεν ἡ δυὰς τῶν ἐξαδέλφων Ζαππα Εὐαγγέλου καὶ Κωνσταντίνου, οἵτινες, καὶ δικαίως ὠνομάσθησαν ἐπισήμως ὑπὸ τῆς Βουλῆς τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ ἔθνους, μεγάλοι εὐεργέται, ἐν δὲ τῇ καρδίᾳ σύμπαντος τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἐχαράχθη τὸ ὄνομα αὐτῶν μετ' ἰδιαιτέρου ἐνθουσιασμοῦ καὶ ἀνεσπέρου εὐγνωμοσύνης· καθ' ὅσον διὰ τοῦ πρακτικοῦ αὐτῶν πνεύματος, καὶ τῆς φιλοπατρίδος αὐτῶν ἀποφάσεως, συνεκέντρωσαν ἐπὶ τὸ αὐτό, ἅπασαν τὴν ζωὴν καὶ τὴν κίνησιν τῆς ἐνεστώσης καταστάσεως καὶ τῆς μελλούσης προόδου ὁλοκλήρου τοῦ ἔθνους συνεχίζοντες οὕτω καὶ τὴν ἱστορίαν τῶν εὐκλεῶν ἡμῶν προγόνων, μεταφέροντες ἅμα τὴν ἅμιλλαν σὺν τῇ δράσει καὶ τὴν πρόοδον σὺν τῇ σωματικῇ εὐεξίᾳ καὶ τὴν τοῦ πνεύματος ῥοπὴν πρὸς μεγαλουργίαν, δι' ὧν καὶ μόνων τὸ φιλότιμον ἡμῶν ἔθνος, παρέχει ἡμῖν τὴν γλυκεῖαν ἐλπίδα καὶ ἀνενδοιάστως ὑπισχνεῖται, ὅτι μετ' οὐ πολὺ θέλει καθέζει ὡς καὶ πρότερον τὴν εὐκλεῆ αὐτῆς θέσιν, ἐν μέσῳ τῶν πεπολιτισμένων λαῶν. Καὶ πρῶτος μὲν συλλαβών, τὴν ἐθνωφελῆ καὶ μεγαλεπίβολον ἰδέαν τῆς συγκροτήσεως τῶν Ὀλυμπίων τῆς ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος, ὑπῆρξεν ὁ **Εὐαγγέλης Ζάππας,** γεννηθεὶς τῷ 1800 ἐν Λαμπόβῳ τῆς εὐάνδρου Ἠπείρου, χωρίῳ κειμένῳ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Τεπελενίου, καὶ ὀλίγον ἀπέχοντι τοῦ Δελβίνου, ἔχων σωματικὴν μὲν ἐνασχόλησιν κατὰ τὴν νεανικὴν αὐτοῦ ἡλικίαν τὰ ὅπλα, πνευματικὴν δὲ τὰ γράμματα, τὴν ἐκμάθησιν τῶν ὁποίων διακαῶς ἐπόθει, ὁτὲ μὲν αὐτοδιδασκόμενος, ὡς ὁ Καπλανης καὶ ἄλλοι τῆς ἐνδόξου ἐκείνης ἐποχῆς, ἄνδρες, ὁτὲ δὲ προστρέχων εἰς δυναμένους νὰ μεταδώσωσι ταῦτα σχετικῶς καὶ ἀναλόγως τῶν μέσων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης κατώρθωσε, διὰ ὑπερανθρώπου ἐπιμονῆς καὶ ὑπομονῆς, νὰ ἐκμάθῃ ὀλίγα δι' ὧν καὶ μόνων ἐσημείου τὰς ὑπὸ τῆς ὀξυνουστάτης καὶ πρακτικῆς αὐτοῦ ἐμπνεύσεως ἐμπορικὰς ἐπιχειρήσεις του, αἵτινες μετὰ μοναδικῆς καὶ ἀπαραμειώτου τιμιότητος περαιούμεναι ἀπέφερον τὰ μεγάλα πλούτη, ἅπερ τοσοῦτον ἐπωφελῆ καὶ καλλίκαρπα ἀπέβησαν, καθόσον ἀείποτε ὁ κύριος σκοπὸς καὶ ὁ πρώτιστος πόθος, τοῦ ἀοιδίμου Εὐαγγέλη Ζάππα ὑπῆρξεν ἡ πρὸς τὸ ἔθνος δωρεά των, ὡς καὶ ἐκ τῆς ἑλληνοπρεπεστάτης αὐτοῦ διαθήκης ἀποδεικνύεται.

Ἡρωϊκώτατα τοῖς ὅπλοις χρησάμενος κατὰ τὴν ἔνδοξον ἐκείνην ἐποχὴν τῶν ὑπὲρ τῆς ἐθνεγέρσεως ἀγώνων, ὡς ἅπαντες οἱ ἱστορικοὶ εὐφήμως ἀναφέρουσιν οἱ τότε τὰ τῆς ἀπελευθερωθείσης ἤδη Ἑλλάδος ἰθύνοντες μεγάλας τιμὰς ἀπέδωκαν αὐτῷ καὶ πολλαὶ τῶν ἐθνικῶν γαιῶν ὡς δῶρον τῶν ἡρωϊκῶν αὐτοῦ ὑπηρεσιῶν, ὁ μεγάθυμος ὅμως ἀνὴρ οὐδεμίαν τῶν τιμῶν τούτων ἀποδεξάμενος καὶ πρὸς τὴν φίλην πατρίδα τὰς δωρεὰς ἐπιστρέψας ἐπανῆλθεν ἐν τῇ ἰδιαιτέρᾳ αὐτοῦ πατρίδι, ἵνα τὴν εὐχὴν τῆς ἡρωοτρόφου αὐτοῦ μητρὸς λαβὼν τραπῇ εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν ἐργασίαν καὶ οὕτω κατὰ τὸ 1831 μεταβᾶς εἰς Δακίαν, ἀπεκατέστη εἰς Βουκουρέστιον, καὶ τέλεον ἐν Βροσθενίῳ, ἐν μέσῳ τῶν ἀπεράντων αὐτοῦ κτημάτων καὶ βιομηχανικῶν ἐργοστασίων, ἅπερ διὰ τῆς ἐντίμου ἐπιχειρηματικότητος, τῆς συνέσεως καὶ τῆς ὀξυδερκοῦς αὐτοῦ ἐμπορικῆς ἱκανότητος ἀπέκτησεν. Ἐκεῖ ἀπὸ τοῦ μεγαλοπρεποῦς αὐτοῦ πύργου ἐπισκοπῶν τὰ καλλίκαρπα καὶ προσοδοφόρα αὐτοῦ κτήματα, καὶ ἀνέσπερον τὸν τηλαυγῆ τοῦ μέλλοντος τῆς Ἑλλάδος ἀστέρα, περιφρονῶν καὶ μεγαλουργὰ ὑπὲρ τοῦ μεγαλείου τῆς πατρίδος σχέδια κυοφορῶν ἰδιοχείρως ἔγραψε τὴν σωτήριον ἡμέραν τῆς 30 Νοεμβρίου 1860.

Διαθήκη Εὐαγγέλη Ζάππα.

Ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος εἶναι θνητὸς καὶ ἐκ τῆς θείας Προνοίας δὲν τῷ ἐδόθη ἡ χάρις νὰ γνωρίσῃ τὴν ὥραν τοῦ θανάτου του, ὅστις τὸν ἐπαπειλεῖ κάθε στιγμήν, πρὸ τοῦ νὰ φθάσῃ αὐτὴ ἡ ὥρα, ὥστε μετὰ τὴν ἀποβίωσιν αὐτοῦ νὰ μὴ ἀκολουθήσουν διχόνοιαι καὶ κρισολογίαι εἰς τοὺς συγγενεῖς του. Βάσει ἀναντιρρήτου αὐτοῦ λόγου, ὁ ὑποφαινόμενος σήμερον εἰς τὰ ἑξῆντα 60 ἔτη τῆς ἡλικίας του, σώας τὰς φρένας ἢ καθ' ὅλου ὑγιής, γράφω ἰδιοχείρως μου τὴν παροῦσαν ἡμῶν διαθήκην, καὶ λέγω ὅτι ὅλη ἡ περιουσία μου κινητὴ καὶ ἀκίνητος οὖσα ἀνεξάρτητος καθ' ὅλα, τόσον ἀπὸ ἀνιόντας καὶ κατιόντας κληρονόμους ὅσον καὶ ἀπὸ πᾶσαν συντροφίαν μετὰ τῶν συγγενῶν καὶ ξένων, ἡ ὁποία σύγκειται ἀπὸ κεφ. ἅτινα σήμερον μὲ δίδουσιν ἐτήσιον εἰσόδημα δεκαπέντε χιλιάδας 15,000 φλωρίων, τὴν μὲ καλὴν διατήρησιν τῶν μύλων ἄνευ τῶν ὁποίων δίδουν μόνον τὰ ἥμισυ αὐτῶν, ἐκτὸς τῶν δασῶν, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀφ' οὗ ἀφαιρεθοῦν τὰ ἀναγκαῖα διὰ τοὺς μύλους καὶ τὰς μπάλτας τοῦ Τζηγανίοτ, τὰ ἐπίλοιπα πωλῶντας εἰς κάθε δώδεκα ἢ δέκα πέντε ἔτη, δίδουν ὑπὲρ τὰς ἓξ χιλιάδας φλωρίων, ὅλα αὐτὰ τὰ εἰσοδήματα τῶν κτημάτων μου μὲ τὰς οἰκίας καὶ λοιπὰ ἐκτὸς τῶν 400 τετρακοσίων μετοχῶν τῆς Ἀτμοπλοϊκῆς ἑταιρίας, ἅστινας τὰς ἔχω ἀφιερωμένας διὰ τὰ ἔξοδα τῆς τετραετοῦς ἐκθέσεως τῶν Ὀλυμπίων καὶ τὰ ὁποῖα ἡ ἐπιτροπὴ τῶν κληροδοτημάτων νὰ φροντίσῃ νὰ τὰ λάβῃ εἰς τὸν καιρὸν πρὸς χρῆσιν αὐτῶν, ἔνθα ἀνήκει, μετὰ τὸν θάνατόν μου τὰ ἀφίνω νὰ τὰ νέμηται ἕως ὅτου ζήσῃ ὁ ἐξάδελφός μου Κωνσταντῖνος Χρ. Ζάππας, ὅστις ἐργάστηκε μετ' ἐμοῦ πιστῶς καὶ τοῦ χρεωστῶ διὰ αὐτό. Τοῦ χαρίζω ὁμοῦ μ' αὐτὰ καὶ ὅλον τὸ χρηματικόν, ἀσημικόν, ἔπιπλα καὶ λοιπὰ τῶν οἰκιῶν μου, ὅλα μου τὰ ζῶα, μὲ ὀχήματα καὶ λοιπὴν κινητὴν περιουσίαν μου ἄνευ ἐξαιρέσεως, χωρὶς νὰ τοῦ ἀφαιρεθῇ παρὰ κανενὸς οὔτε λεπτὸν καὶ χωρὶς νὰ δυνηθῇ κανένας ἄνευ ἐξαιρέσεως ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ νὰ ζητήσῃ νὰ τοῦ κάμῃ καταγραφὴν τῆς περιουσίας μου ταύτης, ἥτις θεωρεῖται ὡς ἰδική του ὑπὸ τοὺς ἀκολούθους δεσμούς.

(Ἀπαριθμεῖ διάφορα κληροδοτήματα εἰς συγγενεῖς καὶ εὐεργετικὰ καταστήματα). Χίλια πεντακόσια φλωρία νὰ δώσῃ εἰς τὴν ἐπιτροπὴν τῶν ἐν Ἀθήναις Ὀλυμπίων καὶ κληροδοτημάτων διὰ τὴν διατήρησιν τῆς ἀνὰ τετραετίαν ἐκθέσεως αὐτῶν ἐν ἐκτάσει, κατὰ τὸν Βασιλικὸν κανονισμόν, τὴν ὁποίαν ἐπιτροπὴν τοῦ λαοῦ θέλω τὴν ὀνομάσει ἐπιτροπὴν τῶν κληροδοτημάτων.

Μετὰ τὸν θάνατόν μου ἄνευ ἀναβολῆς νὰ τυπωθῇ ἡ διαθήκη μου Ἑλληνικά, τὰ δὲ συνέκα καὶ χοταρνιτζίες καὶ λοιπὰ χαρτιὰ ὅλων τῶν κτημάτων μου καὶ Ἑλληνικὰ καὶ Βλαχικὰ νὰ ἐπικυρωθοῦν παρὰ μιᾶς ἀρχῆς, ἵνα δοθοῦν ἀπὸ ἓν ἀντίτυπον εἰς τὴν φιλολογικὴν ἐπιτροπὴν τῆς Ῥωμαϊκῆς γλώσσης, εἰς τὰ δύο Ἑλληνικὰ προξενεῖα Βουκουρεστίου καὶ Βραΐλας, εἰς τὴν ἐπιτροπὴν τῶν ἐν Ἀθήναις κληροδοτημάτων, εἰς τὴν ἐν Λαμπόβῳ ἐπιτροπήν, νὰ βαστάξῃ καὶ αὐτὸς ἕνα, καὶ τελευταίως εἰς ἓν ἀντίτυπον αὐτῶν, νὰ σημειώσῃ ὅλα τὰ χαρτιὰ τῶν κτημάτων μου δι' ἀριθμῶν ἐπικυρωμένα καὶ συνωδευμένα δι' ἀναφορᾶς του νὰ διευθυνῇ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Βουλήν, πρὸς φύλαξιν αὐτῶν εἰς τὰ ἀρχεῖά της, ἡ ὁποία παρακαλεῖται παρ' ἡμῶν ὁμοῦ μετὰ τῶν ἄλλων σωμάτων νὰ προσέχουν τὴν ἀκεραίαν φύλαξιν αὐτῶν τῶν ἐγγράφων καὶ κτημάτων καὶ τὴν καλὴν διαχείρισιν τῶν εἰσοδημάτων αὐτῶν κατὰ τὴν διάληψιν τῆς παρούσης διαθήκης μου· τυχὸν δὲ νὰ χρειασθῇ κανὲν πρωτότυπον αὐτῶν διὰ καμμίαν ὀροθεσίαν ἢ καμμίαν φιλονεικίαν κανενὸς γείτονος εἰς τὰς μεταξὺ ὀροθεσίας αὐτῶν, τὸ τοιοῦτον ἔγγραφον νὰ δοθῇ εἰς χεῖρας τιμίου ἀνθρώπου, νὰ ληφθῇ παρ' αὐτοῦ ἔγγραφον τῆς παραλαβῆς, ὥστε εἰς τὸν καιρὸν νὰ ἐπιστρέψῃ πάλιν εἰς τὰ ἀρχεῖα.

ε'.) Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κωνσταντίνου ὅλα αὐτὰ τὰ κτήματα καὶ εἰσοδήματα μ' ὅλα τὰ χαρτία, ὁμολογίας, χάρτας καὶ λοιπὰ τῆς ἀγορᾶς αὐτῶν καὶ μὲ τὰς ὑποχρεωτικὰς δόσεις καὶ κτήσεις κατὰ τὴν διάληψιν τῆς παρούσης διαθήκης μου νὰ λάβῃ ἡ ἐν Ἀθήναις ἐπιτροπὴ τῶν κληροδοτημάτων, ἥτις ὑποχρεοῦται διὰ παντὸς νὰ διατηρήσῃ τοὺς δεσμοὺς αὐτοὺς καὶ νὰ ἐγχειρίσῃ τὰς δόσεις αὐτάς, ἔνθα σημειοῦνται ἀμεταβλήτως διὰ παντός· ἑπομένως ἡ ῥηθεῖσα ἐπιτροπὴ νὰ συνεννοηθῇ μὲ τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν καὶ μὲ τὴν διεύθυνσιν τῆς ἀτμοπλοϊκῆς ἑταιρίας, διὰ νὰ λάβῃ καὶ τὸ εἰσόδημα τῶν 400 μετοχῶν μου, ἃς ἔχω παρει ἐκεῖ καὶ τὰ ὁποῖα τὰ ἀφιέρωσα ἔκτοτε πρὸς διατήρησιν τῶν Ὀλυμπιακῶν ἐκθέσεων καὶ οὕτω συνενώντας ἀμφότερα τὰ εἰσοδήματα ἡ ἐπιτροπὴ θέλει τὰ μεταχειρισθῇ, ὡς ἀκολούθως. Ἐν πρώτοις νὰ φροντίσῃ διὰ τὴν τετραετῆ ἔκθεσιν τῶν Ὀλυμπίων, ὅπως συναχθῇ καὶ ἀποπερατωθῇ καθ' ὅλα ἐν τάξει καὶ ἡσυχίᾳ ἀπονέμων καὶ τὰ βραβεῖα δικαίως εἰς ἕκαστον κατὰ τὸν ἐπικυρωμένον κανονισμὸν αὐτῶν καὶ δεύτερον νὰ φροντίσῃ ἐπιμελῶς διὰ τὴν τελείαν διδασκαλίαν τῶν ἐλλειπόντων, ὄχι κακοήθων καὶ ἀσώτων ἀλλὰ τῶν τιμίων βιομηχάνων, ἵνα ἀποπερατώσουν τὰς ἐλλείψεις των, βαθμηδὸν εἰς τὰ σχολεῖα καὶ μηχανὰς τῆς Εὐρώπης. Τὰ δὲ περισσεύοντα ἐκ τούτων χρήματα νὰ τὰ δώσουν μὲ τόκον καὶ ἀνατοκισμὸν εἰς ἀσφαλὲς μέρος καὶ εἰς κάθε τετραετῆ περίοδον τῆς ἐκθέσεως τῶν Ὀλυμπίων, ἡ ἐπιτροπὴ νὰ συνδράμῃ μὲ μέρος αὐτῶν τὸ γενόμενον λαχεῖον κατὰ τὸν κανονισμόν, ἀγοράζοντες ἐξαίσια πράγματα ἀπὸ τοὺς ἐκθέτας πρὸς ἐμψύχωσιν αὐτῶν, μεταπωλήσῃ αὐτὰ ἐπὶ ἠμοπρασίας εἰς λογαριασμὸν τοῦ καταστήματος· τοιαῦτα ποιοῦσα ἐκ τῶν ἄνω εἰσοδημάτων, ἃ ἔχει εἰς χεῖράς της, μὲ τὰ ὁποῖα καὶ ὅσα ἄλλα κτήματα ἢ εἰσοδήματα προσθέσω τοῦ λοιποῦ καὶ δὲν τὰ διαταξω ἀλλέως πως εἰς τὴν παροῦσαν διαθήκην μου, μετὰ τὸν θάνατόν μου νὰ τὰ συνδέσουν καὶ αὐτὰ μὲ τὴν ἄνω καταστασίν μου καὶ μεταχειρισθῶσι τὰ εἰσοδήματα αὐτῶν πρῶτον ὁ Κωνσταντῖνος, μετὰ δὲ τὸν θάνατον αὐτοῦ νὰ τὰ λάβῃ ἡ ἐπιτροπὴ καὶ μεταχειρισθῇ κατὰ τὴν ἄνω παραγγελίαν μου τῶν λοιπῶν εἰσοδημάτων τῶν κτημάτων μου, καὶ τὴν ἀμεταβλήτον αὐτὴν ὑποχρέωσιν, ὅπως ὁψέ ποτε φανῇ τις Ἕλλην πράττων ἢ ἐφευρὼν μέγα κατόρθωμα ὑπὲρ τῆς κοινῆς Ἑλληνικῆς Πατρίδος, τὸ ὁποῖον νὰ ἐπιδοκιμασθῇ παρ' ὅλου τοῦ Ἔθνους καὶ τῆς Κυβερνήσεως, τότε ἐξ ὅλου τοῦ εἰσοδήματος τῆς τετραετοῦς αὐτῆς πανηγύρεως τῶν Ὀλυμπίων νὰ ἀφαιρεθοῦν μόνον τὰ ἔξοδα τῆς τετραετοῦς ἐκθέσεως καὶ μὲ τὰ περιπλέον ἡ ἐπιτροπὴ νὰ φτιάσῃ ἕνα χρυσοῦν στέφανον διὰ νὰ στέψῃ τὸν ἥρωα τοῦτον· ἐν μέσῳ τῆς γενικῆς συναθροίσεως, πρὸς τιμὴν αὐτοῦ, καὶ δόξαν τοῦ Ἔθνους ὁλοκλήρου συγχρόνως νὰ τὰ δώσῃ καὶ τὰ περιπλέον χρήματα, ὅπου ἔμειναν ἐκ τοῦ φτιασίματος τοῦ στεφάνου πρὸς χαρὰν αὐτοῦ

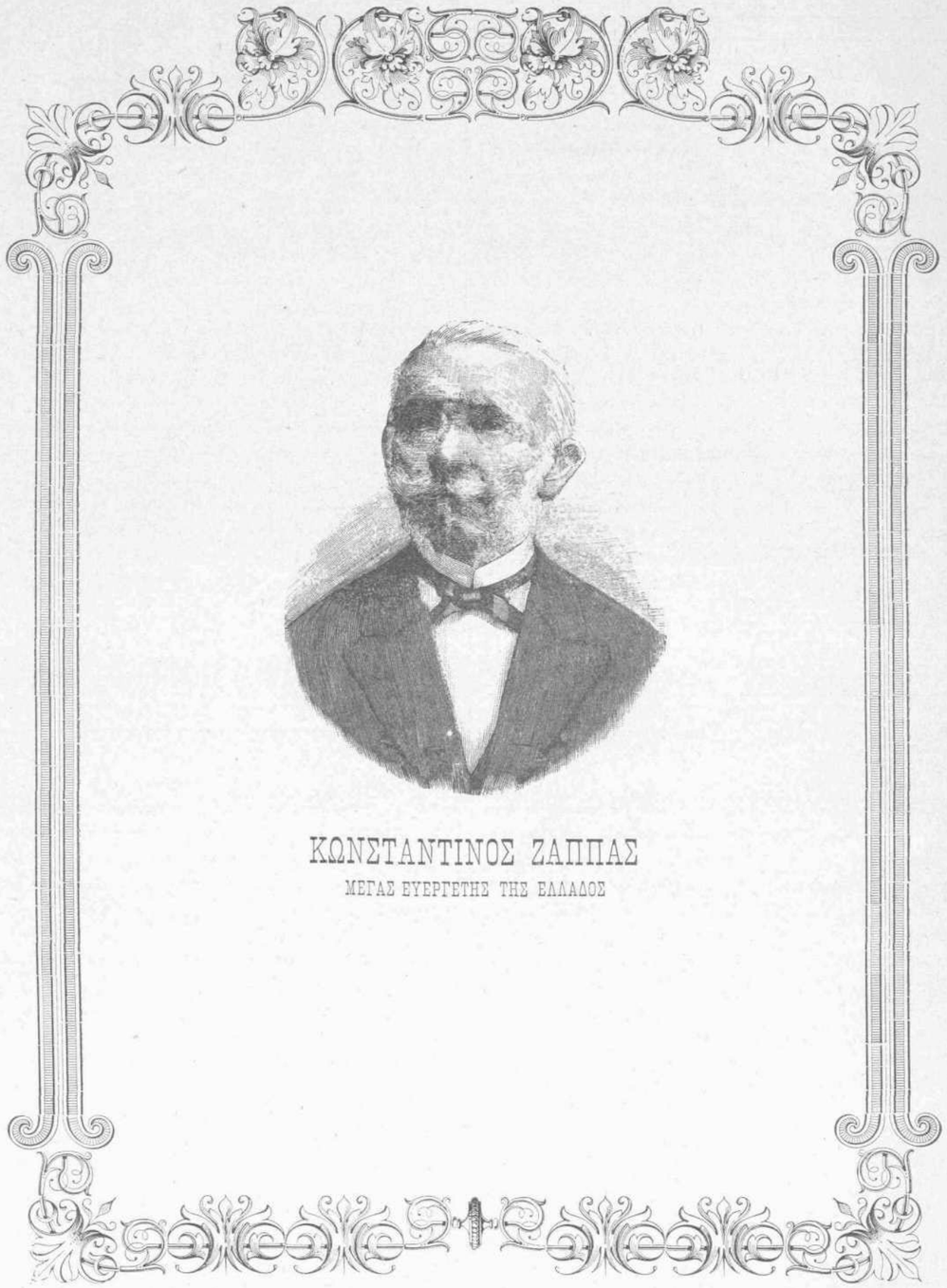

καὶ ἀφοσίωσιν τῶν ὁμοίων του ὑπὲρ τοῦ Ἑλληνικοῦ μεγαλείου.

Ὅλοι οἱ συγγενεῖς μου χωρὶς ἐξαίρεσιν διαδοχικῶς, καθὼς καὶ πᾶς Ἕλλην, χωρὶς ἐξαίρεσιν ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ ἐπαγρυπνήσουν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν διατάξεων τῆς παρούσης διαθήκης μου καὶ τοὺς ἐναντίους αὐτῆς νὰ τοὺς ὑποχρεώσῃ διὰ τοῦ νόμου πρὸς ἀποζημίωσιν καὶ ἀποκατάστασιν, τῶν εἰρημένων διατάξεων.

Μετὰ τὸν θανατόν μου ἡ ταφὴ νὰ γίνῃ εἰς τὴν παρ' ἐμοῦ κτισμένην ἐκκλησίαν τοῦ Βροσθενίου ἐμπροστὰ τοῦ ἁγίου βήματος ἀπ' ἔξω, τὸ δὲ μνῆμα μου νὰ κτισθῇ μὲ πέτρας καὶ περιφραγμένον μὲ σίδηρα τεθειμένα καὶ μία πλάκα ἐπὶ τοῦ μνήματος μὲ τὰ ἑξῆς γράμματα. «Ἔνθα κεῖται ὁ ἁμαρτωλὸς καὶ δοῦλος τοῦ Θεοῦ κτήτωρ αὐτῆς τῆς ἐκκλησίας Εὐαγγέλης Ζάππας ἀποθανὼν τὸ ἔτος .... μῆνα ..... ἡμέραν..... καὶ μετὰ 4 χρόνια νὰ ξεπαραχώσουν τὰ κόκκαλά μου καὶ ψαλλουν αὐτὰ κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν τάξιν καὶ ξαναπαραχώσουν τὰ κόκκαλά μου εἰς τὴν αὐλὴν ἢ ἐμπροστὰ τοῦ καταστήματος τῶν Ὀλυμπίων εἰς τὰς Ἀθήνας, τὰ δὲ ὀστᾶ μου εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ἐν Λαμπόβῳ σχολείου καὶ θέσουν ἐπ' αὐτῶν τῶν δύο μνημάτων ἀπὸ μίαν πλάκα μὲ τὰς ἑξῆς λέξεις. Εἰς μὲν τὰς Ἀθήνας «ἔνθα κεῖκαι ἡ κεφαλή»· εἰς δὲ τὸ σχολεῖον τοῦ Λαμπόβου: «Ἔνθα κεῖνται τὰ ὀστᾶ» καὶ λοιπὰ ὡς ἄνω λέγω. Οὕτως ἔγραψα ἰδιοχείρως μου τὴν παροῦσάν μου διαθήκην καὶ τὴν ἐπιβεβαιώνω διὰ τῆς ὑπογραφῆς μου, ὅπως ἔχῃ τὸ κῦρος καὶ τὴν ἰσχύν, εἰς τὸν αἰῶνα τὸν ἅπαντα.

Χέλια ὀκτακόσια ἑξήντα (1860).

Νοεμβρίου τριάκοντα. Μπροσθένι.

Ὅτε κατὰ τὴν 10 Ἰουνίου τοῦ 1865 ἡ μεγαλουργὸς ἐκείνη διάνοια τοῦ ἐριτίμου καὶ ἀειμνήστου ἀνδρὸς Εὐαγγέλου Ζάππα ἀπεδήμησε πρὸς Κύριον καὶ ἐπισήμως ἐκοινοποιήθη τῇ τότε Ἑλλην. Κυβερνήσει ἡ εὐεργετικωτάτη αὐτοῦ διαθήκη ὑπέβαλεν αὕτη νομοσχέδιον περὶ τῆς ἱδρύσεως τῶν Ὀλυμπίων, ἡ δὲ Βουλὴ ὁμοφώνως ψηφισαμένη τοῦτο μετ' ἐνθουσιασμοῦ καὶ εὐγνωμοσύνης ἀνεκήρυξε τὸν ἄνδρα μέγαν Εὐεργέτην τῆς Ἑλλάδος, ἡ δὲ πατρὶς εὐγνωμονοῦσα ἀνήγειρε μαρμαρίνους ἀνδριάντας τοῦ Εὐαγγέλη καὶ Κωνσταντίνου Ζάππα, εἰς αἰώνιον εὐγνωμοσύνης ἐθνικῆς μνημεῖον καὶ ὑπόδειγμα λαμπρὸν τοῖς συγχρόνοις καὶ ἐπιγιγνομένοις.

Τοιαύτη αὐταπάρνησις, τοιαύτη μεγαλοπρεπὴς ἐξιδανίκευσις τοῦ πλούτου, τοιαύτη ὑψηλὴ ἀντίληψις τῶν πρὸς τὴν πατρίδα καθηκόντων ἔδει νὰ τύχῃ ὑψίστων τιμῶν καὶ νὰ προκαλέσῃ τὴν εὐγνωμοσύνην τοῦ ἔθνους,

Τὴν τοιαύτην ἀπόφασιν ὁ τότε πρόεδρος τῆς Βουλῆς Δ. Χρηστίδης διηρμήνευσεν τὴν 18 Νοεμβρίου 1869 διὰ καταλλήλου ἐπιστολῆς, πρὸς ἣν ὁ ἐρίτιμος καὶ ζηλωτὴς κατὰ πάντα τῶν φιλοπατρίδων αἰσθημάτων τοῦ ἀειμνήστου Εὐαγγέλη Ζάππα ἐξάδελφος, ὁ κτησάμενος διὰ τῆς ζωτανῆς φιλοπατρίας αὐτοῦ τὴν ἀμέριστον εὐγνωμοσύνην τῶν ἀπαντάχοῦ Ἑλλήνων Κωνσταντῖνος Ζάππας ἀπήντησε διὰ τῆς ἀκολούθου ἐπιστολῆς, συγκινοῦσαν μέχρι δακρύων τὸν ἀναγνώστην καὶ ἐν ᾗ διαλάμπουσι τὰ ἀνεξάντλητα αἰσθήματα τῆς φιλοπατρίας καὶ τῆς αὐταπαρνήσεως ἐν τῇ ἑλληνοπρεπεστάτῃ αὐτοῦ καρδίᾳ.

Ἀπάντησις τοῦ Κ. Ζάππα καὶ ὑπόσχεσις πρὸς τὸ Ἔθνος μεγάλης πρὸς αὐτὸ δωρεᾶς.

Πρὸς τὸ Σεβαστὸν Προεδρεῖον τῆς Ἑλλ. Βουλῆς.

Κύριε Πρόεδρε,

Ἡ ἡμέρα, καθ' ἣν ἡ Σεβαστὴ τῆς Ἑλλάδος Βουλὴ ἐσυζήτησε καὶ ἐπεψήφισε τὸ περὶ ἀνεγέρσεως τῶν Ὀλυμπίων νομοσχέδιον θέλει κατέχει ἐξαιρετικὴν σημασίαν ἐν τῷ χρόνῳ τοῦ βίου μου. Ὡς πολύτιμον δὲ καὶ προσφιλὲς κειμήλιον θέλω διατηρεῖ τὸ ὑμέτερον ἔγγραφον, ὅπερ ηὐτύχησα νὰ λάβω κατὰ τὴν πρώτην τοῦ νέου ἔτους καὶ δι' οὗ οὕτω φιλοφρόνως τὸ σεβαστὸν σῶμα τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ ἔθνους εὐηρεστήθη νὰ μοὶ διακοινώσῃ τὰ κατὰ τὴν συζήτησιν τοῦ νομοσχεδίου αὐτοῦ λαβόντα χώραν. Ἀδυνατῶ, Κύριε πρόεδρε, νὰ ἐκφράσω ὑμῖν τὴν συγκίνησιν, τὴν ὁποίαν μοὶ ἐπροξένησε τὸ περιεχόμενον τῶν ἐγγράφων αὐτῶν. Ἡ εὐφροτύνη καὶ ἡ εὐχαρίστησις, ἥτις καὶ τὰ μυχιαίτατα τῆς καρδίας ἐπλήρωσεν, ὑπῆρξε μεγίστη, ὅτε εἶδον τὸ ὄνομα τοῦ ἀοιδίμου Εὐαγγέλου ἐξυμνούμενον καὶ δοξαζόμενον παρὰ τῶν ἐκλεκτῶν τοῦ ἔθνους καὶ τὸν πατριωτισμὸν αὐτοῦ οὕτως ἐπισήμως ἀνταμοιβόμενον. Ἡ δὲ ἐπίζηλος ἐκείνη τιμή, εἰς ἣν τὸ Ἔθνος ἀνύψωσε τὸν ἱδρυτὴν τῶν Ὀλυμπίων, θέλει εἶσθαι δι' ἐμὲ ἡ ἐξοχωτέρα καὶ πολυτιμοτέρα ἱκανοποίησις, ἥτις ἠδύνατο νὰ δοθῇ εἰς τὰς ὑπὲρ τῆς διασώσεως καὶ ἐκτελέσεως τῶν πατριωτικῶν πόθων τοῦ ἀοιδίμου αὐτοῦ ἀνδρὸς προσπαθείας μου.

Μετὰ θερμῶν ὅθεν δακρύων ἱκετεύω τὸν Ὕψιστον, ὅπως μὲ ἀξιώσῃ νὰ ἴδω ὅτον τάχος ἐκπληρουμένην τὴν ὑποχρέωσίν μου ταύτην, δι' ἧς θέλει πραγματοποιηθῆ ὁ διακαέστερος τῶν πόθων τοῦ ἀοιδίμου Εὐαγγέλου· νὰ εὐδοκήσῃ δὲ ἐν τῇ ἀπείρῳ αὐτοῦ ἀγαθότητι ὅπως κἀγὼ δυνηθῶ ἀκολούθως νὰ προβῶ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ὑπὲρ τῆς φιλτάτης Πατρίδος ἰδιαιτέρων προθέσεών μου καὶ προσφέρω τὸν εἰς αὐτὴν ὀφειλόμενον τῆς εὐγνωμοσύνης φόρον· τότε δὲ μετὰ ψυχῆς ἀναπαυμένης καὶ εὐφροσύνου εὐχαριστῶν τὸν Ὕψιστον θέλω ἀναφωνήσει αὐτῷ: «Νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλόν σου Δέσποτα».

Παρακαλῶ ὑμᾶς, Κύριε Πρόεδρε, ὅπως εὐαρεστηθῆτε καὶ διερμηνεύσητε τὰ αἰσθήματά μου ταῦτα πρὸς τὸ Σεβαστὸν Σῶμα τῆς Ἑλληνικῆς Βουλῆς.

Ἐν Βροσθενίῳ τὴν 31 Ἰανουαρίου 1870.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΖΑΠΠΑΣ

Εἰ καὶ μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς ἀνωτέρω ἐπιστολῆς τοῦ ἀνδρός, ψηλαφητῶς ἐκδηλοῦνται αἱ ἀρεταὶ καὶ τὰ αἰσθήματα

αὐτοῦ, δὲν δύναται οὐχ ἧττον ὁ «Ἀπόλλων» ἢ νὰ ναναγράψῃ λεπτομερέστερον ἐξ ἐθνικοῦ καθήκοντος ἐμπνεόμενος καθ' ὅσον οὗτος τὸ πᾶν ἀφιέρωσεν ὑπὲρ τῆς δόξης καὶ τοῦ μεγαλείου τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἐν δευτέρᾳ ὅλως μοίρᾳ θέμενος καὶ συγγενεῖς καὶ τὴν ἰδιαιτέραν αὐτοῦ πατρίδα.

Ἀποδεικνύμενος οὕτως, ὅτι οὐχὶ ἁπλῆ φιλοδοξία ἢ ματαιότης εἶνε τὸ ἐλατήριον τῆς γενναιοδωρίας ἀλλ' ἔνθεος ζῆλος, ἀδιάκοπος στοργὴ καὶ θερμότατος ἐνθουσιασμὸς ὑπὲρ τῆς προόδου καὶ τοῦ μεγαλείου τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ ἑλληνισμοῦ· ἀρεταὶ καὶ ἰδιότητες, αἵτινες δι' ἡμᾶς τοὺς γενικῶς σχεδὸν ὑπὸ τοῦ σαρακος τῆς ἀπογοητεύσεως παρακαίρως καὶ ἀδίκως κατειλημμένους, εἶνέ τι ὑπεράνθρωπον καὶ ἀνέφικτον.

Ἡ αὐτοῦ Μεγαλειότης ὁ βασιλεὺς προσηκόντως ἐκτιμῶν τὰς ἀρετὰς τοῦ ἀνδρός, καὶ τὴν ἀκραιφνῆ εὐγνωμοσύνην ὁλοκλήρου τοῦ ἔθνους ἀσπαζόμενος, δι' ἰδιοχείρου ἐπιστολῆς μετεπέμψατο παρ' αὐτῷ τὸν μεγάτιμον ἄνδρα, ὅπως μετ' ἐκείνου καὶ τῆς Ἑλλάδος ἁπάσης συνεορτάσῃ τὰ ἐγκαίνια τῶν Ὀλυμπίων ὑπὲρ τῆς ἱδρύσεως τῶν ὁποίων τῇ δαψιλεστάτῃ δαπάνῃ αὐτοῦ τε καὶ τοῦ γεναιόφρονος ἐξαδέλφου αὐτοῦ, τόσαι χεῖρες ἀπὸ τοσούτων ἐτῶν εἰργάσθησαν ὅπως μεταβάλλωσι τὸ παρὰ τὸν Ἰλισσὸν ἔρημον χάος εἰς λαξευτὸν ἀριπρεπῆ διάσκομον κιόνων καὶ παρασταδων ἐφ' ὧν αἰγλήεντες ἐστερεώθησαν εὐρύτοξοι θόλοι μεγαλοπρεποῦς ἀρχιτεκτονικῆς δημιουργίας· ἅμα δέ, καὶ τὴν ἐπ' αἰσίοις συντυχοῦσαν εἰκοσιπενταετῆ ἀμφιετηρίδα τῆς ἐπὶ τοῦ Θρόνου ἀναρρήσεως τῆς Β'. τῆς Ἑλλάδος Βασιλείας.

Εἰς τὴν ἐκφρασθεῖσαν ταύτην ἐπιθυμίαν τοῦ ἄνακτος ἀσμένως ἐνδοὺς ὁ περίβλεπτος Κωνσταντῖνος Ζάππας, ἀπεφάσισε πρώτην ἤδη φορὰν νὰ ἐπιχειρήσῃ διὰ θαλασσης ταξείδιον, διότι ἀπὸ τοῦ 1831 μεταβὰς διὰ ξηρᾶς ἐξ Ἀλβανίας εἰς Βλαχίαν δὲν ἐπανεῖδεν ἔκτοτε τὴν γενέθλιον του γῆν, τὴν δ' Ἑλλάδα, ἣν τόσον ἀγαπᾷ, καὶ τὰς Ἀθήνας βλέπει ἐπίσης διὰ πρώτην ὅλως φορὰν· καὶ σήμερον μόλις αἱ Ἀθῆναι φιλοξενοῦσι τὸν ἄριστον τῆς Ἑλλάδος γόνον.

Ὁ Κωνσταντῖνος Ζάππας διὰ τῆς ἐπισκέψεως αὐτοῦ βεβαίως θέλει διδάξει ἡμᾶς τοὺς ξενίζοντας καὶ τιμῶντας αὐτόν, διότι θὰ ἴδωμεν καὶ θὰ θαυμασωμεν ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ, τὴν ἐνσάρκωσιν τῆς Ἑλληνικῆς μεγαλουργίας, τῆς Ἑλληνικῆς φιλοπατρίας, καὶ τῆς Ἑλληνικῆς φιλοπονίας. Ἡ δὲ πολιά, σοβαρὰ καὶ ἐκφραστικωτάτη αὐτοῦ φυσιογνωμία καὶ τὸ βαθὺ καὶ διαπεραστικὸν αὐτοῦ βλέμμα, ὅπερ τόσον συχνὰ θολοῦται ἐκ δακρύων ἐνθουσιασμοῦ καὶ πατριωτικῆς χαρᾶς θέλουσιν ἐμπνεύσει ἡμῖν τὴν ἰδέαν τοῦ καθήκοντος τῆς αὐταπαρνήσεως, τῆς ἀφοσιώσεως καὶ τοῦ προορισμοῦ παντὸς Ἕλληνος. Ὁ Κωνσταντῖνος Ζάππας ἄγει νῦν τὸ 80ὸν περίπου ἔτος τῆς ἡλικίας του, ἐγεννήθη δέ, ἐν Λομπόβῳ, κατὰ δὲ τὸ 1831, ὅτε ὁ Εὐάγγελος, ἀφοῦ καθ' ὅλον τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα ὑπηρέτησεν ὡς στρατιώτης τὴν πατρίδα, ἐγκαταλείψας καὶ τὸν βαθμὸν ταγματάρχου τῆς φάλαγγος καὶ τὰς ὑπὸ τοῦ ἔθνους δωρηθείσας αὐτῷ γαίας, εἶχε μεταβῆ ὡς ἔφθημεν εἰπόντες εἰς Βλαχίαν ὁ τότε εἰκοσαετὴς νεανίας Κωνσταντῖνος Ζάππας κληθεὶς παρὰ τῷ ἐξαδέλφῳ του μετέβη εἰς Βουκουρέστιον, ἔκτοτε δ' ἔμενεν ἐκεῖ συνεργαζόμενος ἐκείνῳ, τοῦ ὁποίου ἦτο ὁ δεξιὸς βραχίων καὶ τὸ πᾶν.

Ὅτι δὲ τὰ πλούτη καὶ ἐν γένει ἡ περιουσία, ἣν ἀπέκτησαν οἱ δύο ἐξαδελφοι ὀφείλονται, κατὰ τὸ πλεῖστον μέρος εἰς τὴν ἀκατάβλητον φιλοπονίαν, τὴν οἰκονομίαν καὶ τὸν γόνιμον νοῦν τοῦ Κωνσταντίνου, ἀποδεικνύεται ἀναμφιρήστως, καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ὁ Εὐαγγέλης θνήσκων εἰς τοῦτον ἀφῆκεν, ὡς γνωστόν, ὁλόκληρον τὴν περιουσίαν του, ἵνα νέμηται αὐτὴν ἐφ' ὅρου ζωῆς, διότι εἰς τοῦτον τὴν ὤφειλε κυρίως, ὡς γράφει ὁ ἴδιος ἐν τῇ διαθήκῃ του. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Εὐαγγέλη ὁ Κωνσταντῖνος, καίπερ κάτοχος πολλῶν ἑκατομμυρίων, κατ' οὐδὲν ἠλάττωσε τὴν φιλοπονίαν καὶ τὸ ἐπιχειρηματικὸν αὐτοῦ, ἀλλ' ἐργάζεται, ὡς πρότερον, ἡμέρας καὶ νυκτός, αὐτὸς τὰ πάντα ἐπιβλέπων καὶ διευθύνων· οὕτω δὲ ἐδιπλασίασεν ἔκτοτε τὴν κοινὴν του περιουσίαν καὶ ὁλονὲν προσπαθεῖ ν' αὐξήσῃ αὐτήν, διὰ νὰ καταστήσῃ ὡς οἷόν τε μεγαλείτερον τὸ δῶρον πρὸς τὸ Ἕλλην. ἔθνος, ὑπὲρ τοῦ ὁποίου ἀμφότεροι οἱ ἐξάδελφοι δι' ὅλης των τῆς ζωῆς εἰργάσθησαν· τὸ δὲ ἐν Βροσθενίῳ μέγαρόν του φιλοξενεῖ καθ' ἑκάστην σχεδὸν παντοίους, Ἕλληνάς τε καὶ Ῥουμούνους, οἵτινες ταξιδεύοντες καταφεύγουσιν ἐκεῖ, βέβαιοι ὅτι εἰσέρχονται εἰς ἀληθῆ πατρικὸν οἶκον.

Ἰδιαίτεροι χαρακτηρισμοὶ Κωνσταντίνου Ζάππα.

Ὁ Κωνσταντῖνος Ζάππας, σὺν ταῖς ἄλλαις αὐτοῦ ἀρεταῖς παρέχει ἡμῖν τὴν τῆς παραδειγματικῆς διαίτης· οὔτε ἔπιεν, οὔτε ἐκάπνισε ποτέ· ἀγαπᾷ ὀλίγον γάλα τὸ πρωΐ, καὶ γευματίζει ἅπαξ μόνον τῆς ἡμέρας, λιτὴν μόνον καὶ ἁπλουστάτην προσδεχόμενος τροφήν, οὐχὶ εὐρωπαΐζουσαν, ἀλλὰ μᾶλλον ἀπέριττον Ἑλληνικήν ἐπιεικὴς ἐν ταῖς συνδιαλέξεσι μέχρις οἰκειότητος συγκαταβαίνων, οὔτε αὐτὸς λησμονεῖ τὴν ἀξιοπρέπειάν του οὔτε εἰς ἄλλον τινὰ ἐπιτρέπει νὰ λησμονήσῃ τὴν θέσιν του. Ἀληθὴς δὲ πνευματικὴ ἀπόλαυσις δι' αὐτὸν εἶναι νὰ ἔχῃ τινὰ μεθ'οὗ νὰ συζητήσῃ περὶ τῶν σπουδαιοτάτων ἀντικειμένων, περὶ τῶν μόνων δηλ πραγμάτων, ἅτινα ἀδιαλείπτως ἀπασχολοῦσι τὸ βαθὺ αὐτοῦ πνεῦμα.

Προτείνατε τὸ μέγιστον ἐθνωφελὲς σχέδιον καὶ θὰ ἴδητε μετὰ πόσου ζήλου, μετὰ πόσου ἐνδιαφέροντος, ἀκούει τοῦτο καὶ συζητεῖ περὶ αὐτοῦ. Εἶναι ἐθνωφελές; ἐρωτᾷ ὁ φιλόπατρις ἀνήρ, ἄρα εἶναι ἄξιον συζητήσεως.

Μένει πάντοτε ἀκραδαντος ἐν ταῖς πεποιθήσεσιν αὐτοῦ καὶ ταῖς ἐκτιμήσεσι τῶν προσώπων οὐδεμία διαβολή, οὐδεμία ραδιουργία ἰσχύει νὰ κλονίσῃ τὴν περὶ ἑκάστου ἐσχηματισμένην γνώμην του. Ἐκ τούτου συμβαίνει νὰ ὑπηρετῶσιν ἐπὶ μήκιστον παρ' αὐτῷ οἱ ἄξιοι τῆς ἐμπιστοσύνης του ὑπάλληλοι, μηδενός, μηδὲ τοῦ ἐλαχίστου ἀπολυομένου, ὑπὸ κατωτέρας

τινὸς διευθύνσεως, χωρὶς νὰ ἔχῃ προαποφασίσῃ ὁ ἴδιος τὴν ἀπόλυσίν του

Εἰθισμένος δὲ νὰ σπουδαιολογῇ αὐτὸς πάντοτε δὲν ἐννοεῖ τὰς ἐλαφρὰς καὶ ματαίας ὑποσχέσεις, ἀλλ' ἀξιοῖ τὴν ἐκτέλεσιν πάσης τοιαύτης ὑπὸ τοῦ ὑπισχνουμένου. Ἀφ' ἑτέρου ἑπόμενος τῇ ἀρχῇ νὰ μὴ βάλῃ τινὰ εἰς κόπον, δὲν ἀνέχεται οὔτε ἓν ποτήριον ὕδατος νὰ τῷ προσφέρῃ τις τῶν οἰκείων. Ἀλλὰ πολλῷ μᾶλλον προτιμᾷ νὰ ὑπηρετῇ αὐτὸς ἑαυτὸν καὶ νὰ περιποιῆται συγχρόνως καὶ τοὺς ἄλλους.

Πολλάκις δι' ἐπιστολῶν του πρὸς τὸν ἐνταῦθα σύλλογον τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων, θερμῶς παρεκαλεσε νὰ ὑποδείξῃ αὐτῷ διὰ τίνων βιβλίων εἶναι δυνατὸν νὰ παιδαγωγηθῇ ἡ νεολαία, τῆς Ἑλλάδος, εἰς τὰ περὶ Θεοῦ καὶ ψυχῆς ἄμωμα τῆς προγονικῆς θρησκείας διδάγματα, ἕτοιμος αὐτὸς παντοτε νὰ δαπανήσῃ, ὅσα καὶ ἂν χρειασθῶσι, καθ' ὅσον μετὰ πατριωτικοῦ ἄλγους διορᾷ τὴν ἠθικὴν τῶν νέων διαφθοράν, τὴν φοβερὰν ταύτην φαγέδαιναν τὴν λυμαινομένην ὑπούλως τὰς χρηστὰς τῆς Ἑλλάδος ἐλπίδας.

Ἡ αὐτὴ ὡς γνωστὸν περὶ ἠθικοποιήσεως τῆς Ἑλληνικῆς οἰκογενείας μέριμνα, ἤγαγεν αὐτὸν εἰς τὸ νὰ δαπανήσῃ 1,200 000 δραχμῶν πρὸς ἵδρυσιν ἐν Κων)πόλει Ζαππείου Παρθεναγωγείου, ὅπως ἐκπαιδεύωνται ἐν αὐτῷ αἱ Ἑλληνίδες παρθένοι. Ἡ αὐτὴ περὶ εἰσαγωγῆς θετικωτέρου τινὸς ἐν Ἑλλάδι βίου μέριμνα ἤγαγεν αὐτὸν νὰ διαθέσῃ 200,000 φράγκα δι' ὧν νὰ σπουδάζωσι 4 ἐκ περιτροπῆς γεωπόνοι ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ βελτιώσωσιν ἐπιστρέφοντες τὴν γεωργίαν τοῦ τόπου καὶ νὰ ἐνθαρρύνωσι τὸν χωρικὸν εἰς ἐπιμελεστέραν τοῦ ἐδάφους καλλιέργειαν, ἀφ' οὗ καὶ μόνου πέπρωται νὰ βλαστήσῃ καὶ τῆς Ἑλλάδος ἡ εὐημερία.

Κατὰ δεκάδας καὶ εἰκοσάδας ἵδρυσε τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα, καὶ τοὺς ἐξ αὐτῶν ἐξερχομένους ἀρίστους ἰδίαις δαπαναις ἐξαποστέλλει εἴς τε τὸ ἡμέτερον Πανεπιστήμιον καὶ εἰς τὰ τῆς Εὐρώπης. Ἡ αἰχμαλωτίζουσα ὅμως καθολοκληρίαν τὴν καρδίαν τοῦ Εὐγνώμονος Ἕλληνος, ἀρετὴ τοῦ ἀνδρὸς καταδείκνυται ἀριδήλως ἐκ τοῦ ἑξῆς ἐπεισοδείου, ὅπερ ἀναγράμεν μὲ τὴν γλυκεῖαν ἐλπίδα ὅτι θὰ χρησιμεύσῃ ὡς ὑπόδειγμα τῶν μεταγενεστέρων. Ὁπότε ἡμέραν τινὰ ὁ ἀείμνηστος ἐξάδελφος αὐτοῦ Εὐαγγέλης εἶπεν αὐτῷ μετ' ἐνδοιασμοῦ καὶ μετὰ πάσης τῆς δυνατῆς προφυλάξεως καθόσον δὲν ἐπεθύμει νὰ φανῇ ὅτι ἐπιβάλλεται αὐτὸς ἐκ τῆς ἡλικίας καὶ τῆς θέσεώς του «Κωνσταντῖνε, παιδί μου, εἶναι καιρὸς νὰ νυμφευθῇς, νὰ ἡσυχάσῃς καὶ σύ, χρήματα πολλὰ δόξα τῷ Θεῷ, ἔχομεν, πρέπει νὰ κάμῃς οἰκογένειαν διὰ νὰ μὴ σβύσῃ τὸ ὄνομά μας.» Ὁ φιλόπατρις Κωνσταντῖνος Ζάππας μὴ ἐπιθυμῶν, οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ν' ἀμφιβάλλῃ περὶ τῶν αἰσθημάτων του ὁ ἐξάδελφος αὐτοῦ, ὅστις ἐναγωνίως προσέβλεπεν αὐτόν, ἀπήντησεν ἀμέσως μετὰ θάρρους καὶ ἀποφασιστικότητος «Εὐαγγέλη, σὺ δὲν ἐνυμφεύθης, διότι γυναῖκα ἐπῆρες τὴν Πατρίδα· πῶς θέλεις ἐγὼ τοιοῦτον παραδειγμα ἔχων νὰ σκεφθῶ τόσον μικρὰ πράγματα; Ὄχι δὲν θὰ νυμφευθῶ. Θὰ ἐργασθῶ, θὰ κοπιάσω, διὰ νὰ ὑψώσω τὴν περιουσίαν μας, καὶ ὅλην, ὅλην θὰ τὴν ἀφήσω εἰς τὴν Ἑλλάδα».

Μόλις ἐγνώσθη ἡ τοῦ διαπρεποῦς ἀνδρὸς ἀποδοχὴ τῆς προσκλήσεως τῆς Α. Μ. τοῦ βασιλέως ἅπασα ἡ Ἑλλὰς καὶ κατ' ἐξοχὴν αἱ Ἀθῆναι, ὁ Πειραιεὺς καὶ οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἕλληνες ἐσκίρτησαν ἐκ χαρᾶς ὅτι θὰ λάβωσι τὴν τιμὴν καὶ τὴν εὐτυχίαν νὰ ἐκφράσωσιν αὐτῷ καὶ ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὴν ἐθνικὴν εὐγνωμοσύνην ἀνθ' ὅσων ὑπὲρ τῆς διαδόσεως τῶν γραμμάτων καὶ τῆς ἐνθαρρύνσεως τῆς βιομηχανίας ἀδιαλείπτως καὶ μετὰ πατρικῆς στοργῆς ἀπεργάζεται. Καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει μὲν ἅμα ἀφικόμενον ἀπεδέξαντο ἀθρόοι οἱ τὴν ἀρχαίαν πρωτεύουσαν τοῦ Βυζαντίου οἰκοῦντες Ἕλληνες καὶ μετὰ δακρύων εὐγνωμοσύνης ἐνθουσιωδῶν ζητοκραυγῶν ἐξεδήλωσαν τὰ πρὸς τὸν φιλόπατριν ἄνδρα διάπυρα αἰσθήματά των οὐ μόνον κατὰ τὴν εἰς τὴν ξηρὰν ἀποβίβασίν του ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἐνῶ ἐτελέσθη δοξολογία ὑπὲρ τῆς ὑγείας καὶ μακροβιότητος αὐτοῦ παρευρεθέντων ἁπάντων τῶν προκρίτων καὶ τῶν τὰ μάλα φερόντων Ἑλλήνων καὶ ἐν τῷ Ζαππείῳ τῷ ὑπ' αὐτοῦ ἱδρυθέντι κλεινῷ παρθεναγωγείῳ, ὅπερ τὸ πρῶτον ἤδη ἐπεσκέψατο ἐν παρατάξει ἁπάντων τῶν μαθητριῶν, τῶν διδασκαλισῶν καὶ τῶν μελῶν τῆς διοικητικῆς ἐπιτροπῆς οὐχ ἧττον πανηγυρικὴ ὑπῆρξε καὶ εἰς τὸ πλοῖον ἐπιστροφὴ αὐτοῦ ὁπότε ἀδιακρίτως πάντες ἐζητωκραύγαζον κατευοδοῦντες τὸν ἔνθερμον τοῦ Ἑλληνισμοῦ εὐεργέτην· ἅμα δὲ τοῦ εἰς Πειραιᾶ κατάπλου τοῦ ἐφ' οὗ ἐπέβαινεν ἀτμοπλοίου σύμπασα ἡ πόλις τοῦ Πειραιῶς ἀπὸ τῆς ξηρᾶς καὶ διὰ λέμβων ἔσπευσεν εἰς προϋπάντησιν καὶ ὑποδοχὴν τοῦ φιλοπροόδου ἀνδρὸς προϊσταμένου τοῦ Δημάρχου τῆς πόλεως, τῶν δημοτικῶν συμβούλων καὶ πασῶν τῶν ναυτικῶν στρατιωτικῶν καὶ διοικητικῶν ἀρχῶν ἀποδώσαντες ἐξόχους τιμὰς λίαν φιλοτίμως ὁρμώμενοι ὑπὸ τοῦ καθήκοντος πρὸς ἄνδρα πολλαχῶς καὶ ἰδίᾳ διὰ τῶν Ὀλυμπίων τοσοῦτον ἐνθαρρύνοντος τὴν πρόοδον καὶ τὴν ἄμιλλαν τῆς βιομηχανίας τῆς ζωτικωτάτης ταύτης ἀρτηρίας τοῦ Πειραιῶς. Ἅμα ἐπὶ τῆς ξηρᾶς ἀποβιβασθέντα προσεφώνησεν αὐτῷ ὁ συμπολίτης αὐτοῦ καὶ Ἡμέτερος συνεργάτης κ. Α. Πετρίδης, ἐν δὲ τῷ σιδηροδρομικῷ σταθμῷ ὁ κ. Δήμαρχος τῆς πόλεως προσενεγκὼν αὐτῷ καὶ λαμπρὸν ἐκ δάφνης στέφανον ἐν μέσῳ δὲ μουσικῶν παιάνων καὶ ἐνθουσιωδῶν ἐνδείξεων εὐγνώμονος ὑποδοχῆς προέπεμψαν τὸν μεγάτιμον ἄνδρα ἀνερχόμενον εἰς Ἀθήνας, ἔνθα ἀνέμενεν αὐτόν, ὑποδοχὴ ἐξαιρετικὴ ἐγκάρδιος, δεξίωσις καὶ εὐγνώμων ξενία ὑπό τε τῆς πανελληνίου πόλεως τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Ἑλλ. Κυβερνήσεως, ἥτις καὶ ἐπισήμους ξεναγοὺς ἐτάξατο καὶ περικαλλὲς καταλυμα προητοίμασεν ὅσων οἷόν τε εὐάρεστον διαμονὴν τοῦ ξενιζομένου μεγάλου Εὐεργέτου τοῦ ἔθνους. Ἀνελθὼν εἰς Ἀθήνας ἀκριβῶς καθ' ἣν ὥραν ἐτελεῖτο ἐν τῷ Μητροπολιτικῷ Ναῷ ἡ ἐπίσημος δοξολογία ἐπὶ τῇ εἰκοσιπενταετηρίδι τοῦ Βασιλέως ὡδηγήθη ἐκεῖ, ὅπου μετ' ἀληθοῦς χαρᾶς καὶ σεβασμοῦ ἐδεξιώσαντο μετὰ τοῦ Βασιλέως αὐτὸν πάντες οἱ χάριν

τῆς ἑορτῆς καὶ τῶν ἐγκαινίων τῶν Ὀλυμπίων πανταχόθεν συρρεύσαντες Ἕλληνες μεθ' ὅ, ὁ Βασιλεὺς ἐπεδαψιλεύσατο αὐτῷ βασιλείους καὶ ὅλως ἐξαιρετικὰς περιποιήσεις.

Τὴν ἑπομένην ὅτε γενομένων τῶν πανηγυρικωτάτων ἐγκαινίων τῶν Ὀλυμπίων ὁ ἐνθουσιασμὸς τῶν πανηγυριζόντων ταῦτα Ἑλλήνων ὑπῆρξεν μοναδικῶς καὶ ἀπερίγραπτος ὅτε ἐν μέσῳ αὐτῶν ἐνεφανίσθη ὁ μεγαλουργὸς εὐεργέτης τοῦ ἔθνους, ὅστις ἀπὸ τιμητικοῦ θρόνου ἱσταμένος ἐν μέσῳ τοῦ Βασιλέως καὶ πλείστων εὐρωπαίων μεγιστάνων καὶ Ἑλλήνων προκρίτων ἀπηύθυνε τῷ Βασιλεῖ μετὰ τὴν ἐπίσημον τοποθέτησιν τῆς σεπτῆς κεφαλῆς τοῦ ἀειμνήστου ἐξαδέλφου αὐτοῦ Εὐαγγέλη Ζάππα ἐν ἐπὶ τούτῳ παρασκευασθέντι περικαλλεῖ λάρνακι, τὴν ἀκόλουθον προσλαλιὰν καὶ ἣν παραθέτομεν ὧδε εἰς ἐπίσημον καὶ αἰώνιον ὑπόδειγμα τῶν ἐπιγιγνομένων.

Προσλαλιὰ

Κωνσταντίνου Ζάππα

Κατὰ τὰ ἐγκαίνια τῆς ἐκθέσεως τῶν Ὀλυμπίων.

Μεγαλειότατε.

Ὑπ' ἀκρατήτου συνέχομαι συγκινήσεως ἐπὶ τῇ εὐφροσύνῳ ἡμέρᾳ τῆς ὁποίας περὶ δυσμὰς βίου μὲ κατηξιώσεν ἡ θεία Πρόνοια νὰ ἴδω ἀρχαῖον καὶ εὐλαβῆ πόθον εἰς περικαλλῆ πραγματικότητα. Ἡμέραν ἣν καταγλαΐζει ἡ βασίλειος πομπὴ καὶ ἡ ἄδολος χαρμονὴ τοῦ λαοῦ.

Ὁ Ἀρχηγέτης τῆς οἰκογενείας μου, ὁ ἀγαπητός μοι ἀοίδιμος Εὐαγγέλης, ἔγνω ἐξ ἐμπνεύσεως κλασικῆς νὰ ἐπαναφέρῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα τοὺς ἀρχαίους χρόνους τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων, ἀλλ' ὑπὸ τοὺς ὅρους καὶ τὰς συνθήκας τῆς νεωτέρας ζωῆς. Ἐγίνωσκεν ἐκεῖνος ὅτι ἡ Ἐθνικὴ ἐργασία καὶ δραστηριότης σμικρὸν θὰ συνετέλουν ὑπὲρ τῆς προόδου τοῦ τόπου πληρουμένης ἄνευ συνειδήσεως τῶν περὶ αὐτὴν μέσων καὶ χωρὶς λελογισμένης σκοπιμότητος.

Ἐν ταῖς περιοδικαῖς ἐκθέσεσι τῶν προϊόντων τῆς πνευματικῆς καὶ ὑλικῆς δραστηριότητος τῶν Ἐθνῶν ἀνεύρισκεν ἐκεῖνος πολύτιμον παράγοντα βεβαίας προόδου καὶ ἀκμῆς.

Ἐν ταῖς Ἐκθέσεσι καὶ προϊόντα καὶ ἐκθέται ὑποβάλλονται ὑπὸ τὸ ἀσφαλέστερον τῶν κριτηρίων, τὸ κριτήριον τοῦ λαοῦ· αὐτόθι ὁ εὐφυὴς ἐργάτης ποιεῖται τὴν συγκριτικὴν μελέτην τῶν ἔργων του πρὸς τὰ τῶν ὁμοτέχνων, ἐνῷ δὲ ὁ τεχνοκρίτης φέρει τὰς κρίσεις αὐτοῦ, ὁ Ἑλλανοδίκης στεφανοῖ τὸν εὐδοκιμήσαντα καὶ οὕτω ἡ μετὰ συνειδήσεως ἅμιλλα ἐν τῷ ἀγῶνι τῆς ὑπάρξεως καὶ φωτίζει καὶ προάγει θαυμασίως.

Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἵδρυσεν ὁ ἀείμνηστος ἐκεῖνος τὰ Ὀλύμπια, ὥρισε τὰ τῆς οἰκοδομῆς ἀναλόγου Μεγάρου καὶ θανὼν πρὶν ἢ συντελεσθῇ τὸ ἔργον, ὑπὲρ οὗ διέθεσε τὰ τῆς οὐσίας του ἀνέθετό μοι τὴν ἐντολὴν νὰ συμπληρώσω αὐτό.

Μετὰ πάροδον εἰκοσιπενταετηρίδος ἀγώνων καὶ περιπετειῶν τὸ ἔργον ἐπερατώθη καὶ νῦν εὐλαβῶς ἐτελέσθη ἡ ἱερὰ τοῦ διαθέτου θέλησις.

Εὐγνωμονῶν τὴν Α. Μεγαλειότητα καὶ τὴν Σ. Κυβέρνησιν ἐπὶ ταῖς τιμαῖς, ἃς ἐπεδαψιλεύσαντο εἰς τὴν μνήμην τοῦ ἀοιδίμου Εὐαγγέλη, ὡς καὶ εἰς ἐμέ, ὡς καὶ τὰς κατὰ καιροὺς ἐπιτροπάς, ἀνθ' ὅσων ἐμόχθησαν ὑπὲρ τοῦ ἔργου καὶ ἰδίως τὴν ἐνεστῶσαν ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ ἀξιοτίμου Κου Στεφάνου Δραγούμη, περιχαρὴς καὶ εὔελπις παραδίδωμι τὸ συντελεσθὲν ἔργον τῷ Ἔθνει, εὐχόμενος αὐτῷ τὰ κράτιστα. Ζήτω ὁ Βασιλεύς! Ζήτω τὸ Ἔθνος! Ζήτωσαν οἱ εὐεργέται τῆς ἐθνικῆς εὐημερίας καὶ δόξης!

Τοιοῦτος ὁ μέγας καὶ περίβλεπτος εὐεργέτης τοῦ ἔθνους ὑπὲρ οὗ μιᾷ τῇ φωνῇ καὶ τῇ καρδίᾳ εὔχεται σύμπαν τὸ Ἑλληνικὸν καὶ εὐλογοῦσι μυριάδες τὸ σεπτὸν καὶ ἔνδοξον ὄνομά του.

ΕΠΙ ΤΗ ΑΦΙΞΕΙ

ΤΟΥ

ΜΕΓΑΛΟΥ ΕΥΕΡΓΕΤΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΖΑΠΠΑ

Ὡς εὖ παρέστης ἱδρυτὰ τῶν Νέων Ὀλυμπίων
δι' ὧν τὸ πάλαι ἥρωας ἀπέκτα ἡ Ἑλλὰς
τὴν ἄφιξίν Σου χαιρετᾷ θυμήρης ἡ Παλλὰς
Καὶ βαίνει μ' ἄνθη ἄφθιτα τὸν εὔκλεῆ Σου βίον.

—

Ὅπου βαδίσης τὴν χαρὰν ὡς ἔαρ διαχέεις
προόδου εὐαγγέλια πολιτισμοῦ τὸ φῶς
τὰ μέλλοντα προδιορᾷ τὸ ὄμμα Σου σοφῶς
Καὶ εὐδαιμόνων ἡμερῶν ἐλπίδας μᾶς ἐμπνέεις.

—

Ἐκεῖ ἐκθύμως ψάλλουσιν αἱ κόραι τοῦ Βοσπόρου
ὑπὲρ τοῦ εὐεργέτου των ἐκπέμπουσαι εὐχὴν
τοῦ δαψιλῶς φωτίζοντος τὸν νοῦν καὶ τὴν ψυχὴν
Ὡς ἐν σκοτίᾳ διαρκεῖς ἀκτῖνες μετεώρου.

—

Ἐνῷ μυρίοι πάντοθεν οὓς ἀνοικτείρμων μοῖρα
ἀδίκως ἀπεκλήρωσε καὶ πλῆθος ὀρφανῶν
Πρὸς Σὲ ἐνατενίζουσιν ὡς ἄστρον φαεινὸν
Καὶ τ' Ὀνομά Σου εὐλογοῦν Σ' ἀποκαλοῦν Σωτῆρα.

—

Ζῆθι, ὦ! τέκνον ἄριστον τῆς εὐκλεοῦς Ἠπείρου
καὶ γένοιτο τῶν ἔργων Σου πᾶς Ἕλλην ζηλωτὴς
Ἕλλην, ἁγνὸς Σοὶ εὔχεται εἷς πλήμων ποιητὴς
Λαβὼν μοιραίως καὶ σκληρῶς τὴν τύχην τοῦ Ὁμήρου.

ΕΚ ΤΟΥ ΒΙΟΥ

ΤΟΥ

ΦΕΡΔΙΝΑΝΔΟΥ ΛΑΣΣΑΛ

ΤΟ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΝ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟΝ

ΥΠΟ

Ν. ΚΑΖΑΖΗ

Ἄλλοτε, ἐν αὐτῷ τούτῳ τῷ α'Ἀπόλλωνι», διὰ μακρῶν ἐπραγματεύθην περὶ τοῦ γοήτρου, τὸ ὁποῖον ἐξασκεῖ μέχρι τῆς σήμερον, εἰκοσιτετραετίαν ἤδη ἀπὸ τοῦ θανάτου του, ὁ Φερδινάνδος Λασσὰλ ἐπὶ τῶν ἐργατικῶν καὶ κοινωνιστικῶν κύκλων τῆς Γερμανίας. Κατ' αὐτούς, ὁ ἐν μονομαχίᾳ παρὰ τὴν Γενεύην ἀδόξως ἐκλιπὼν τὸν βίον εἶνε ὁ μεγαλείτερος κοινωνιστικὸς προφήτης τοῦ δεκάτου ἑνάτου αἰῶνος. Ἐντεῦθεν ἡ πρὸς αὐτὸν λατρεία μετέχει θρησκευτικοῦ χαρακτῆρος. Ὁ λαὸς συνήθως δὲν ἐρευνᾷ, δὲν σκέπτεται, δὲν φιλοσοφεῖ, ἀρέσκεται δὲ ν' ἀποδίδῃ, ἐπὶ μακρὸν ἢ βραχὺν χρόνον, ὑπερφυσικὰς ἰδιότητας εἰς τοὺς εὐνοουμένους του. Καὶ ἐκ τούτου ἡ δύναμις, ἣν ἐξασκοῦσιν οὗτοι ἐπὶ τῶν πραγμάτων τοῦ κόσμου, οὐχὶ διὰ τῆς λογικῆς κατορθοῦντες τοῦτο, ἀλλὰ διὰτῆς ἐπιτυχοῦς χρήσεως καὶ ἐκμεταλλεύσεως τῶν ἀδυναμιῶν καὶ τῶν προλήψεων τοῦ πλήθους.

Ὁ δέκατος ἕνατος αἰὼν τιτλοφορεῖται ὁ αἰὼν τῶν φώτων καὶ τῆς ἐπιστήμης. Καὶ ἐν τούτοις πόσαι ἐθνικαί, κοινωνικαὶ καὶ πολιτικαὶ δημοτικότητες οὐρανομήκεις ἀνεπτύχθησαν ἕνεκα τῶν ἰδιοτήτων τούτων τοῦ λαοῦ! Κατώρθωσαν πλεῖστοι μέτριοι νὰ σχηματίσωσι περὶ ἑαυτοὺς ψευδῆ φωτεινὸν κύκλον, νὰ παραστῶσιν ὡς μετέωρα, ὡς ἀστέρες πρώτης δυνάμεως. Ἀλλὰ πόσων ἐκ τούτων ἐξέλιπεν ἢ θὰ ἐκλίπῃ τὸ τεχνητὸν φῶς ὑπὸ τὸ πραγματικὸν φῶς τῆς ἱστορίας!

Ἀγνοῶ, ἂν ὁ Φερδινάνδος Λασσὰλ θέλει ἐκλίπει ἐπίσης ἀπὸ τῆς ἱστορικῆς ὑστεροφημίας καὶ θέλει κηρυχθῇ ὑπ' αὐτῆς ὡς ἐξαπατήσας τοὺς συγχρόνους του. Ὅ,τι εἶνε ἀληθὲς κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην, εἶνε ὅτι ἀπὸ εἰκοσιπενταετίας ὀλίγιστοι ἐν Γερμανίᾳ θαυμάζονται ἐκ τῶν ἐθνικῶν αὐτῆς ἡρώων, ὅσον ὁ κοινωνιστικὸς οὗτος προφήτης. Αὐτὸς ὁ Βίσμαρκ ἄλλοτε, ἀπαντῶν ἐν τῷ παγγερμανικῷ Κοινοβουλίῳ πρός τινα ἀντιπρόσωπον τοῦ κοινωνιστικοῦ κόμματος, δὲν ἐδίσταση νὰ ὁμολογήσῃ ἀπὸ τοῦ βήματος τὸν θαυμασμὸν αὐτοῦ πρὸς τὸν Φερδινάνδον Λασσάλ. Ὁ ἀρχιγραμματεὺς κατηγγέλλετο ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων του ὡς ἐλθὼν εἰς κρυφίας συνεννοήσεις πρὸς τὸν δημιουργὸν τοῦ κοινωνιστικοῦ κόμματος, πρὸς τὸν Φερδινάνδον Λασσάλ· καὶ μετὰ τοῦ χαρακτηρίζοντος αὐτὸν θάρρους ἐκήρυξε δημοσίᾳ τὰ ἔξοχα πλεονεκτήματα τοῦ ἀνδρός, τὴν εὐγένειαν τῶν τρόπων του, τὸ ἔκτακτον αὐτοῦ πνεῦμα, τὴν ἐκ τῆς συνδιαλέξεώς του ἀπορρέουσαν γοητείαν. Καὶ ἐπεράτου τὴν κατὰ τῶν Κοινωνιστῶν ἐπίθεσίν του, βεβαιῶν, ὅτι ἂν παρετείνετο ὁ βίος τοῦ μεγάλου ἐπαναστατικοῦ ἥρωος, ἤθελεν οὗτος ἀρνηθῇ πάντας τοὺς μαθητάς του, ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῶν ὁποίων δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ζήσῃ ἐπὶ μακρὸν χρόνον.

Ὁ Βίσμαρκ ἔπλεξε τὸ ἐγκώμιον τοῦ Φερδινάνδου Λασσὰλ ἐκ πεποιθήσεως κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ μὲ τὸν μεριστοφελικὸν σκοπὸν νὰ ταπεινώσῃ τοὺς διαδόχους τοῦ Λασσὰλ ἐν τῇ ἐπαναστατικῇ κινήσει τῆς Γερμανίας, οἵτινες, ὡς γνωστόν, ἐξερχόμενοι ἐκ τῶν κατωτάτων κοινωνικῶν κύκλων, στεροῦνται τῆς ἀβρότητος τῶν τρόπων καὶ τῆς εὐπρεπείας, τῆς χαρακτηριζούσης τὴν διακεκριμένην κοινωνίαν. Οἱ μετὰ τὸν Λασσὰλ ἡγέται τῶν ἐπαναστατικῶν στοιχείων εἶνε Πληβεῖοι, ἐργατικοί. Τοιοῦτοι ὁ **Bebel**, ὁ **Most**, ὁ **Hasenclever**, καὶ ἅπαντες οἱ ἀντιπροσωπεύσαντες κοινωνιστικὰς ροπὰς ἐν τῇ γερμανικῇ πολιτικῇ.

Τίς οἶδεν ἐν τούτοις ἄν, καθ' ἣν στιγμὴν ὁ Βίσμαρκ, πλέκων τὸν πανηγυρικὸν τοῦ ἄλλοτε πολιτικοῦ αὐτοῦ ἀντιπάλου, δὲν ἔβλεπεν ἐν αὐτῷ ὁμόρροπον ὑπὸ ἄλλας ἐπόψεις, πρὸς τὸν ὁποῖον ἀκαταγώνιστος δύναμις τὸν εἵλκυε κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην; Ἀληθῶς, πρὶν ἢ ὁ ἀρχιγραμματεὺς τῆς Γερμανικῆς αὐτοκρατορίας κηρύξῃ **urbi et orbi** τὰς περὶ ἰσχύος καὶ δικαίου θεωρίας του ὁ ποιητὴς Φραγκίσκου τοῦ Σίκκιγγεν ἔγραψε μετὰ ποιητικῆς ἐξάρσεως, ὅτι τὸ ξίφος εἶνε ὁ θεὸς τοῦ κόσμου τούτου, εἰς ὃ τὴν γένεσιν αὐτῶν ὀφείλουσι τὰ πάντα, καὶ ἐλευθερία, καὶ δόξα, καὶ πολιτισμός, καὶ ἰδέαι.

Δὲν ἐνδιαφέρομαι κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην ν' ἀποδείξω ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν πνευματικὴν συγγένειαν μεταξὺ ἑνὸς πρωθυπουργοῦ μοναρχικωτάτου κράτους καὶ ἑνὸς προφήτου κοινωνικῆς ἐπαναστάσεως. Ὅ,τι εἶνε βεβαιον, εἶνε ὅτι, ἂν οἱ σκοποὶ πολλάκις διαφέρουσιν, ἀλλὰ τὰ πρὸς ἐπίτευξιν αὐτῶν τιθέμενα μέσα συναντῶνται.

Εἶνε ἡ λογικὴ τῆς ἱστορίας, οἱ κανόνες τῆς ὁποίας οὐδέποτε διαφέρουσιν ἐν οἱᾳδήποτε περιόδῳ καὶ ἐν τῇ ἐξελίξει πάσης ἰδέας.

* * *

Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οἱ κοινωνικοὶ προφῆται καὶ μεταρρυθμισταὶ δὲν εἶνε ἀπηλλαγμένοι τῶν ἀδυναμιῶν τῆς σαρκός, ὅπως καὶ οἱ λοιποὶ τῶν θνητῶν. Ἔχουσι μὲν θέμα τῆς παγκοσμίου αὐτῶν ἐργασίας καθολικώτερόν τι ἀντικείμενον, ἀλλὰ δὲν εἶνε ἀδιάφοροι καὶ πρὸς τὰ κοινά, τὰ πεζά, τὰ χυδαῖα, ὡς θὰ ἔλεγε μετὰ στόμφου ἀπόλυτός τις ἰδεολόγος. Πάσχουσιν ἄρα καὶ οὗτοι μετὰ τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων, οὓς ἀνέλαβον νὰ χειραφετήτωσι, ν' ἀπελευθερώσωσιν ἀπὸ τῶν δεινῶν τοῦ κόσμου τούτου, ν' ἀποκαλύψωσιν εἰς αὐτοὺς τὸ φῶς τῆς ἱστορικῆς ἀληθείας.

Ὁ ἔρως κηρύσσεται ἀπὸ καταβολῆς κόσμου ὡς τὸ θειότατον καὶ τὸ χυδαιότατον τῶν αἰσθημάτων κατὰ τὴν διάφορον αὐτοῦ ὑπόστασιν. Ἐντεῦθεν καὶ ἡ δημιουργία παρὰ τοῖς Ἕλλησιν *οὐρανίας* καὶ *πανδήμου* Ἀφροδίτης.

Τίς δύναται νὰ ἰσχυρισθῇ, ὅτι διετέλεσεν ἀπηλλαγμένος καθ' ὅλον τὸν βίον τῆς ἡδονῆς καὶ τῆς ὀδύνης τοῦ αἰσθήματος τούτου, ὅσον καὶ ἂν ἦνε σοφὸς καὶ ἐμβριθής, ὅσον καὶ ἂν ἦνε ὑψιπέτης, ὅσον καὶ ἂν τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἐπλανήθη μεταξὺ τῶν αἰθεριωτάτων σφαιρῶν τῆς ἱστορίας, ὅσον καὶ ἂν ἠδιαφόρησε περὶ ἑαυτοῦ πρὸ τῶν μεγάλων κοινωνικῶν προβλημάτων, εἰς τὴν λύσιν τῶν ὁποίων ἀφιέρωσε πολύμοχθον βίον;

Οἱ προφῆται τῆς Ἀνατολῆς φαίνεται ὅτι δὲν ἐξῃροῦντο τοῦ κανόνος τούτου. Παράδειγμα ἔστω ὁ τελευταῖος ἐξ αὐτῶν, ὁ προφήτης τῆς Ἀραβίας. Οἱ Ἕλληνες φιλόσοφοι καὶ μεταρρυθμισταὶ ἔθυον εἰς τὰς Χάριτας, καὶ δὲν ἀπηξίουν τὴν μετὰ τῶν ἑταιρῶν ἐπικοινωνίαν. Ὁ Σωκράτης καὶ ὁ Περικλῆς, ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ἀριστοτέλης δὲν ἐδίσταζον νὰ συναντηθῶσιν ἐν τοῖς θαυμασίοις ἐκείνοις ἑλληνικοῖς δείπνοις μετὰ τῶν εὐφυεστάτων, ἀλλὰ καὶ ἐλαφροτάτων γυναικῶν τῆς ἐποχῆς των. Ἅπασα ἡ ἀρχαιότης τὸ πολιτικὸν δαιμόνιον τοῦ Περικλέους ἀπέδιδεν εἰς τὴν ἐπιρροὴν τῆς Ἀσπασίας. Ὁ δὲ θεῖος Πλάτων πῶς ἦτο δυνατὸν νὰ γράψῃ τὰς θαυμασίας ἐκείνας ἐν τῷ Συμποσίῳ περὶ ἔρωτος σελίδας, ἂν δὲν εἶχε λάβει προηγουμένως μαθήματα, παρά τινι ἑταίρᾳ βεβαίως, ἀφοῦ ἡ ἑταίρα ἀντιπροσωπεύει ἐν τῇ ἀρχαιότητι τὸν κομψὸν καὶ ἐπέραστον βίον τῆς αἰθούσης τῶν νεωτέρων χρόνων;

Ὁ μέσος αἰὼν πληροῦται ἐκ τῶν διηγήσεων περὶ τοῦ ἀτυχοῦς πρὸς τὴν Ἐλοϋσίαν ἔρωτος ἑνὸς τῶν ἡρώων τῆς σκέψεως, τοῦ ἐπιβοήτου Πέτρου Ἀβαιλάρδου. Καὶ σήμερον ἔτι οἱ ἐρωτόληπτοι πάντων τῶν ἐθνῶν, οἱ ἐν Παρισίοις ἀποδημοῦντες, θεωροῦσιν εὐλαβὲς καθῆκον νὰ ρίψωσιν ὀλίγα ἄνθη ἐπὶ τοῦ τάφου τῶν δύο πολυθρυλήτων ἐραστῶν τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος.

Λέγεται ὅτι ὁ ἐξ Ἰουδαίων Βαρούχ Σπινόζας δὲν διέφυγεν ἐπί τινα χρόνον τὰ βέλη τοῦ ἔρωτος. Μὴ ὑπὸ τὴν ἔμπνευσιν αὐτοῦ ἐλούσθη εἰς τὰ ἄφθαρτα νάματα τοῦ Πανθεϊσμοῦ ὁ κορυφαῖος τῶν μυσταγωγῶν αὐτοῦ;

Ἐκ τούτων ἀποδείκνυται, ὅτι δὲν εἶνε παντάπασιν ἀληθές, ὅτι ὁ ἔρως εἶνε *πάθος ψυχῆς σχολαζούσης*, καὶ ὅτι τὰ βέλη αὐτοῦ δυνατὸν νὰ προσβάλωσι καὶ τὰς ὑγιεστάτας διανοίας καὶ τὴν ἰσχυροτάτην βούλησιν. Ὁ ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ τῆς πραγματώσεως μεγάλων ἰδεῶν, ὑπὲρ τῆς ἐξελίξεως νέων ἱστορικῶν νόμων, δύναται ἐπί τινας στιγμὰς νὰ ἐγκαταλειφθῇ εἰς αἰσθήματα τρυφερώτερα καὶ ἡδονικώτερα. Ἔχει καὶ τὸ πνεῦμα ἀνάγκην ἀναπαύσεως, εὐπαθείας.

* * *

Ἀμφιβάλλω, ἂν ἡ ἱστορία θέλει ποτὲ ἀναγνωρίσει εἰς τὸν Φερδινανδον Λασσάλ, τὸν ὀργανωτὴν τῆς κοινωνιστικῆς κινήσεως ἐν Γερμανίᾳ, τὸν τίτλον τοῦ ἱστορικοῦ ἀπεσταλμένου, ὡς ἀξιοῦσιν οἱ θιασῶται αὐτοῦ, ὡς ἔγραψεν ὁ ὁμόφυλός του Ἑρρίκος Χάϊνε, καλέσας αὐτὸν ποτὲ τὸν Μεσσίαν τοῦ δεκάτου ἑνάτου αἰῶνος.

Τὸ βέβαιον εἶνε, ὅτι ὁ ἀνὴρ οὗτος ἦτο πεπροικισμένος δι' ἐξόχων πνευματικῶν πλεονεκτημάτων, ἀλλ' ἀτυχῶς αἱ ἠθικαὶ αὐτοῦ ἀρχαὶ πλέον ἢ ἅπαξ ἀπεδείχθησαν ἀσταθεῖς ἐν τῷ ἀγῶνι τοῦ βίου. Ὁ Φερδινάνδος Λασσάλ μετεχειρίσθη τὴν ἔκτακτον αὐτοῦ ἱκανότητα, τὴν ἰσχυρὰν αὐτοῦ βούλησιν καὶ ἐνέργειαν πρὸς δημιουργίαν νέας πολιτικῆς τάξεως ἐν Γερμανίᾳ, ἐρειδομένης ἐπὶ τῆς ἀπολύτου οἰκονομικῆς ἰσότητος. Καὶ ἀληθῶς κατώρθωσε νὰ ἐξαγαγῇ τι ἐκ τοῦ μηδενός. Ἔχει τοῦτο ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὸ κῦρος τῆς ἱστορικῆς ἀληθείας; Ὁ χρόνος θέλει ἀποδείξει.

Ἀλλ' ἐν πάσῃ περιπτώσει οἱ μεταγενέστεροι δὲν δύνανται ἢ νὰ θαυμάσωσι τὴν ψυχικὴν ἐνέργειαν τοῦ ἀνδρός, τοῦ Ἰουδαίου ἐκείνου, ὅστις κατώρθωσεν ἐν βραχυτατῳ χρόνῳ, ἐν τῇ μοναρχικῇ καὶ συντηρητικωτάτῃ Γερμανίᾳ, νὰ δημιουργήσῃ τὸ κοινωνιστικὸν κόμμα τῶν ἐργατῶν, νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν μεγάλης κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς δυνάμεως, ἵν' ἀντιτάξῃ κατὰ τῆς καθεστηκυίας τάξεως. Ἀλλ' ἡ ἀξία καὶ τὸ κῦρος τῶν μεγάλων ἔργων δὲν ἐξετάζεται καὶ δὲν κρίνεται ἐκ τῆς προσκαίρου αὐτῶν ἐπιτυχίας. Μεγάλη ἰδέα, προωρισμένη νὰ κατακτήσῃ τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἐν τῇ ἱστορικῇ αὐτοῦ ἐξελίξει, δύναται πρὸς στιγμὴν νὰ ἀποτύχῃ, ἀλλ' ὅτε ἔχει ὑπὲρ ἑαυτῆς τὸν λόγον τοῦ μέλλοντος θᾶττον ἢ βράδιον θέλει προκύψει αὖθις ἐπὶ τοῦ σταδίου τῆς πραγματικότητος μὲ ὅλον τὸν ὁπλισμὸν τῆς δυνάμεως καὶ τῆς ἀληθείας. Ἡ μία γενεὰ τὴν παρεγνώρισε, θέλει τὴν ἀναγνωρίσει ἡ ἄλλη. Πολλάκις ἐν τούτοις ἱστορικόν τι ψεῦδος διεκδικεῖ ἐπί τινα χρόνον ἱστορικὴν ἀλήθειαν καὶ βιωσιμότητα. Δύναται προσκαίρως νὰ εὐδοκιμήσῃ· ἀλλ' ὅτε δὲν φέρει ἐν ἑαυτῷ τὸ σπέρμα τῆς ἀληθείας, δὲν δύναται ἢ νὰ ἐκλίπῃ μεθ' ὅλας τὰς ὑπὲρ αὐτοῦ ἐνεργείας γενναίων τινῶν, ἀλλὰ πεπλανημένων πνευμάτων.

Ὑπὸ τοιαύτην ἔποψιν ἐξεταζόμενος ὁ Φερδινάνδος Λασσάλ, θέλει ἀναγνωρισθῇ βεβαίως ὡς γενναῖος ἱστορικὸς ἥρως πεπλανημένης ἰδέας. Ἀλλ' οὐδέποτε ἡ ἱστορία θέλει παράσχει αὐτῷ τὸν τίτλον τοῦ δευτέρου μεγάλου Ἰουδαίου, τοῦ προφήτου τῆς νέας ἱστορικῆς περιόδου, καθὰ ἀξιοῦσιν ἀπὸ τοῦ θανάτου του οἱ ἐξημμένοι κοινωνιστικῶν τινῶν ὁμάδων τῆς συγχρόνου Γερμανίας.

* * *

Ὁ χρόνος τοῦ κοινωνιστικοῦ κηρύγματος τοῦ Φερδινάνδου Λασσὰλ ἐν Γερμανίᾳ ἄρχεται ἀπὸ τοῦ ἔτους 1862 καὶ λήγει εἰς τὸ 1864, ἔτος τοῦ θανάτου του. Κατὰ τὸ βραχὺ τοῦτο χρονικὸν διάστημα κατώρθωσεν οὗτος δι' ἀκαταπαύστου ἐνεργείας νὰ προσηλυτίσῃ τὰ πλεῖστα τῶν βιομηχανικῶν κέντρων τῆς Γερμανίας. Σπανίως πολιτικὴ ἐργασία διεξήχθη μετὰ τοσαύτης δραστηριότητος, ὅσον ἡ ἐργασία τοῦ Λασσὰλ πρὸς διάδοσιν τῶν κοινωνιστικῶν θεωριῶν του. Οὔτε αἱ καταδιώξεις τῆς ἐξουσίας, οὔτε ἡ κριτικὴ τῶν ἀντιπάλων του ἐμείωσαν τὸ ψυχικὸν αὐτοῦ σθένος. Τοὐναντίον ἀπὸ τῶν καταδιώξεων ἐλάμβανεν ἑκάστοτε νέας δυνάμεις. Ἡ ἐργατικὴ τάξις ἐν Γερμανίᾳ προσέβλεπε πρὸς αὐτὸν μετὰ βαθυτάτου θρησκευτικοῦ θαυμασμοῦ. Ὁ Φερδινάνδος Λασσὰλ δὲν ἦτο

Πληβεῖος τις ἀπελεύθερος, μὴ δυνάμενος νὰ εὕρῃ ἀπήχησιν ἢ παρὰ τοῖς κατωτάτοις μόνον, τοῖς ὁμοίοις πρὸς αὐτὸν κύκλοις. Εἰ καὶ μὴ ἀριστοκρατικὸς τὴν καταγωγήν, ἐπετηδεύετο τρόπους ἀριστοκρατικωτάτους. Ἠδύνατο διὰ τῆς ὑπερόχου διαλεκτικῆς αὐτοῦ νὰ γοητεύσῃ ἕνα Βίσμαρκ, ἕνα Οὐμβόλδον, ἕνα Χάϊνε· ἀλλ' ἔτι μᾶλλον ἐκέκτητο πάσαν τὴν γοητείαν, πλεονέκτημα σπανιώτατον διὰ τοὺς θεωρητικούς, ἰδίως ἐν Γερμανίᾳ, νὰ σαγηνεύσῃ ὑπὲρ τῶν ἐπαναστατικῶν ἰδεῶν του τὰς κατωτάτας κοινωνικὰς ὁμάδας, νὰ προσηλυτίσῃ αὐτὰς ἄνευ ἀντιστάσεως εἰς τὸ κήρυγμά του. Τοιοῦτος ἀνὴρ ὑπερβαίνει βεβαίως τὸ μέτρον τοῦ συνήθους. Μεθ' ὅλας τὰς πλάνας αὐτοῦ παρουσιάζει ἔκτακτόν τι καὶ θαυμασιον, τὸ ὁποῖον δὲν ἐδίστασαν νὰ ἀναγνωρίσωσι καὶ αὐτοὶ οἱ προσωπικοὶ αὐτοῦ ἀνταγωνισταί.

Τί θὰ ἐπήρχετο ἐν Γερμανίᾳ, ἂν παρετείνετο ἐπὶ μακρότερον χρόνον ὁ βίος τοῦ Φερδινάνδου Λασσάλ;

Μεθ' ὅλην τὴν ἔκτακτον ἱκανότητα καὶ προσωπικὴν ὑπεροχὴν τοῦ ἀνδρός, ἡ κοινωνιστικὴ κίνησις δὲν ἤθελε λάβει βεβαίως τὰς τεραστίας ἐκείνας διαστάσεις, ἃς ἠπείλησε νὰ λάβῃ, ἅμα τὸ πρῶτον ἐξεδηλώθη ἐν Γερμανίᾳ. Οἱ ἐν ἔτει 1866 καὶ 1870 θρίαμβοι τῆς μοναρχικῆς πολιτικῆς ἐν Πρωσσίᾳ καὶ Γερμανίᾳ ἤθελον ἀποτρέψει τὸ τέως ἀκαθέκτως χωροῦν ρεῦμα τῶν ἀνατρεπτικῶν ἰδεῶν ὑπὸ τὴν νοήμονα διεύθυνσιν τοῦ Λασσάλ, ὡς συνέβη καὶ διὰ τὰς ἄλλας φιλελευθέρους ροπάς. Οὕτω δὲ ὁ προφήτης τοῦ Κοινωνισμοῦ, ἢ ἤθελεν ὑποχωρήσει πρὸ τοῦ θριαμβευτικοῦ ἅρματος τοῦ πανισχύρου Ἀρχιγραμματέως τῆς νέας αὐτοκρατορίας, ἢ ἤθελεν ἀναγνωρίσει τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ, ὡς ἔπραξαν τοσοῦτοι ἄλλοι ἐλευθεριάζοντες ἐπίσης κοινωνικοὶ καὶ πολιτικοὶ ἰδεολόγοι τῆς Γερμανίας.

Ἀλλ' ἀπρόοπτον ἐπεισόδιον, ἐπελθὸν ἐν τῷ τοσοῦτον περιπετειώδει βίῳ τοῦ μεγάλου δημεγέρτου, διέκοψε τὴν κατακτητικὴν αὐτοῦ πορείαν.

Ὀξὺς ἔρως πρὸς τὴν θυγατέρα Βαυαροῦ διπλωμάτου, τὴν Ἑλένην von Dönniges, ἀκαθέκτος, ὡς ὅλα τὰ αἰσθήματα καὶ πάθη τοῦ προφήτου, προὐκάλεσε τὸν θάνατόν του, καὶ μετ' αὐτοῦ τὴν διάλυσιν τοσούτων χιμαιρικῶν ἐλπίδων περὶ θεμελιώσεως κοινωνιστικῆς δημοκρατίας ἐν Γερμανίᾳ ὑπὸ τὸν τηλαυγῆ ἀστέρα τοῦ Φερδινάνδου Λασσάλ. (Ἀκολουθεῖ).

ΕΝΤΥΠΩΣΕΙΣ

ΕΔΜΟΝΔΟΥ ΑΒΟΥ

ΚΑΤΑ ΤΟ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΝ ΑΥΤΟΥ ΤΑΞΕΙΔΙΟΝ ΕΙΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΙΝ

ΟΙ ΩΡΥΟΜΕΝΟΙ ΔΕΡΒΙΣΑΙ

Ἓν ἐκ τῶν περιέργων τῆς μωαμεθανικῆς θρησκείας εἶναι καὶ τὸ τάγμα τῶν ὠρυομένων δερβισῶν, οὓς ἔσχε τὴν περιέργειαν νὰ ἐπισκεφθῇ ὁ Ἐδμόνδος Ἀβοὺ κατὰ τὸ τελευταῖον αὐτοῦ ταξείδιον εἰς Κωνσταντινούπολιν. Τὰ τῆς ἐπισκέψεως δὲ ταύτης διὰ ζωηροτάτων παριστᾷ χρωμάτων ἐν τῇ κατωτέρω ἀφηγήσει παρατιθεὶς καὶ τινας ἀξιολόγους παρατηρήσεις περὶ τῆς κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἐπελθούσης ἐν Κωνσταντινουπόλει μεταβολῆς.

«Σήμερον προτιθέμεθα νὰ μεταβῶμεν εἰς Χρυσούπολιν (Σκούταρι), ὅπως ἴδωμεν τοὺς ὠρυομένους δερβίσας διαμένοντας ἔν τινι ἐκεῖσε τεμένει ἀλλ' ἐπειδὴ οὗτοι πρὸ τῆς 2 πρ. μ. δὲν δέχονται ἐπισκέψεις, δύναμαι ἀπὸ πρωΐας νὰ περιέλθω ἐν ἀνέσει τὰς ὁδοὺς τῆς τουρκικῆς πρωτευούσης. Ἐξέρχομαι μόνος ἄνευ φίλου τινος, ὡς ἔπραττον καὶ κατὰ τὴν λαμπρὰν ἐκείνην ἐποχὴν τῆς νεότητός μου, ὅτε οὐδ' ὁδηγὸν εἶχον ἐν τῷ θυλακίῳ μου καὶ ὅμως οὐδέποτε ἀπεπλανώμην, τόσον ἐν Λονδίνῳ ὅσον καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει. Παρατηρῶ ὅτι ἐγένοντο πολλαὶ μεταβολαὶ ἐνταῦθα. Αἱ ὁδοὶ εἶναι εὐρύτεραι καὶ εὐθύτεραι. Ἡ πυρκαϊὰ ἐξηφάνισε τὰς παλαιὰς συνοικίας ἐξαναγκάσασα τοὺς κατοίκους ν' ἀνοικοδομήσωσι διὰ λίθων τὰς πρώην ξυλίνας οἰκίας των. Βλέπει τις μάλιστα ἐνιαχοῦ καὶ οἰκίας καθαρωτάτας ἔτι δὲ καὶ ἀρκούντως μεγαλοπρεπεῖς παρεχούσας πρὸς τοῖς ἄλλοις ἄνεσιν ἐνταυτῷ καὶ ἀσφάλειαν. Ἠρώτησάν ποτε Ἕλληνα ὑπήκοον τῷ Σουλτάνῳ «Διατί δὲν φυτεύετε δένδρα πέριξ τῆς οἰκίας σας;», οὗτος δ' ἀπεκρίθη «Θὰ ἤμην παράφρων ἂν ἐφύτευον ἕν καὶ μόνον, διότι ὁ πρῶτος Τοῦρκος ὅστις τυχὸν θὰ διήρχετο πρὸ τῆς οἰκίας μου, ἤθελε τοποθετηθῆ ὑπὸ τὴν σκιὰν τοῦ δένδρου μετὰ τῶν ὑπηρετῶν του διατάσσων με νὰ προσφέρω αὐτῷ καφφὲν καὶ *νὰ ψήσω καὶ κανὲν ἀρνάκι*» Καὶ ἀπέκρυπτον κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τὰ πλούτη των οὐ μόνον οἱ Ἕλληνες, οἱ Ἀρμένιοι καὶ οἱ Ἰσραηλῖται, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ Τοῦρκοι, οἵτινες προσεποιοῦντο ὅτι ἦσαν πτωχοί, ὅπως ἀποφεύγωσι τοὺς φόρους, τὰς παρανόμους χρηματικὰς ἀφαιμάξεις καὶ τὰς ὑβρεις. Τὸ κράτος τῶν παλαιῶν ἐκείνων καταχρήσεων παρῆλθε. Πιθανὸν ἡ αὐθαιρεσία νὰ λειτουργῇ ἔτι ἐν ταῖς ἀποκέντροις ἐπαρχίαις τῆς Ἀνατολῆς· ἐν τῇ πρωτευούσῃ ὅμως εἶναι βέβαιον ὅτι οἱ νόμοι, τὰ ἤθη, ἡ δημοσία γνώμη προστατεύουσι τὰ δικαιώματα πάντων.

Κατὰ παράδοξον, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἀνεξήγητον ἀντίθεσιν, ἡ πολυτέλεια τῆς περιβολῆς τῶν ἁμαξῶν καὶ τῶν ὑπηρετῶν φαίνεται ἐπαισθητῶς ἐλαττωθεῖσα. Πρὸ τριακονταετίας ἡ χάρις τῶν ὀθωμανίδων κάλλιστα ἐξεδηλοῦτο ὑπὸ τὸν *φερετζὲν* καὶ ἡ ὡραιότης αὐτῶν ἐξήστραπτεν ὑπὸ τὸ λεπτὸν καὶ διαφανὲς *γιασμάκιον*. Οἱ μεγαλοι εὐήθεις τῆς Εὐρώπης, οἱ ἀναζητοῦντες περιπετείας, συνήντων ἔν τε τῇ ἀγορᾷ καὶ ταῖς ὁδοῖς, ἐν διαστήματι ἡμισείας μόνον ἡμέρας, ἑκατὸν χανουμίσας πολυτελῶς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἐνδεδυμένας, καὶ περιστοιχουμένας ὑπὸ λαμπρᾶς ἀκολουθίας δυναμένης νὰ μεταδώσῃ τὸ πῦρ εἰς παρισιανὴν φαντασίαν. Εἶναι ἄρα γε πραγματικὴ ἡ μεταβολή, ἣν παρατηρῶ, ἢ μὲ ἀπατῶσιν οἱ ὀφθαλμοί μου; Μήτοι διότι ἐγήρασαν αἱ γυναῖκες αὗται παρίσταν-

ται εἰς τοὺς ὀφθαλμούς μου ἧττον νέαι, ἧττον χαρίεσαι, κακῶς ἐνδεδυμέναι καὶ παραδόξως ὑποδεδυμέναι διὰ παραμεμορφωμένων ἐκ τῆς πολλῆς χρήσεως εὐρωπαϊκῶν ὑποδημάτων; Εἷς παρατηρητής, οὐχὶ τοσοῦτον ἐπιπόλεος, ὅσον ἐξ ἀνάγκης εἰμὶ ἐγώ, μοὶ λέγει ὅτι, χάρις εἰς τὰς ἀπεριορίστους πιστώσεις, ἃς ἡ Εὐρώπη ἐχορήγησε τῇ Τουρκίᾳ, ἡ Κωνσταντινούπολις διῆλθε φάσιν ἀκμῆς, ἧς τὰ ἴχνη διατηροῦνται ἐπὶ τῶν νέων οἰκοδομῶν· ἀλλὰ πτῶσις οἰκονομική, πολιτική καὶ στρατιωτική ἐν ταὐτῷ πλείστας κατέστρεψε περιουσίας, ἐβύθισεν εἰς τὴν δυστυχίαν πολλὰς οἰκογενείας, προὐκάλεσε τὴν πώλησιν πολλῶν ἀδαμάντων, ἀνέστειλεν ἐν γένει τὴν πρόοδον τοῦ πληθυσμοῦ καὶ ἐπέχυσε τὴν θλῖψιν ἐπὶ τοῦ διηνεκοῦς ἐκείνου χοροῦ μετημφιεσμένων τοῦ ἄλλοτε καταθέλγοντος ἐν ταῖς ὁδοῖς τὴν ὅρασιν ἡμῶν. Ἐπανερχόμενος εἰς τὸ ξενοδοχεῖον ἀποκομίζω μελαγχολικὰς ἐντυπώσεις, ἃς οὐδ' αὐταὶ αἱ τοῦ ἡλίου ἀκτῖνες ἴσχυσαν νὰ διαλύσωσι, καὶ προσωνίζομαι κακὸν τὸ θέαμα, εἰς ὃ θέλομεν παραστῆ μετὰ μεσημβρίαν.

Καὶ ὅμως οὐχί· δὲν κατηναλώσαμεν εἰς μάτην τὸν καιρόν. Πρῶτον ἡ διὰ τοῦ Βοσπόρου διέλασις ἐν ἀκατίῳ ὑπὸ τὸν θελκτικώτατον ἐκεῖνον γλαυκὸν οὐρανὸν εἶναι ἐκδρομὴ εὐχάριστος. Τὸ ἀκάτιον εἶναι τοσοῦτον ἐλαφρὸν ὅσον βαρεῖα εἶναι ἡ βενετικὴ γόνδολα, τοσοῦτον ζωηρὸν ὅσον ἐκείνη εἶναι ζοφερά, τοσοῦτον φαιδρὸν ὅσον ἐκείνη θλιβερά· καὶ αὐτὴ δ' ἔτι ἡ ἀστάθεια τοῦ παραδόξου τούτου σκάφους, ὅπερ μία πνοὴ δύναται ν' ἀνατρέψῃ, πολλαπλασιάζει τὰ θέλγητρα τοῦ ταξειδίου. Ἔπειτα οἱ πορθμεῖς εἰσιν ἄνδρες ῥωμαντικοί· πρὸς δὲ τούτοις ἐν διαστήματι ἡμισείας περίπου ὥρας συναντᾷ τις ἀτμόπλοια φορτηγά, διάφορα ἄλλα ἀτμόπλοια ἐξυπηρετοῦντα τὰς γραμμὰς τῶν προαστείων τοῦ Βοσπόρου καὶ τῶν Πριγγιπονήσων καὶ διασχίζοντα καθ' ἁπάσας τὰς διευθύνσεις τὴνθάλασσαν, ἀτμοτελωνίδας, ἱστιοφόρα κινδυνεύοντα νὰ βυθισθῶσιν ὑπὸ τὸ βάρους τοῦ φορτίου, γολέτας, φορτηγίδας, λέμβους καὶ τέλος σκάφη παντὸς εἴδους καὶ παντὸς σχήματος. Προσεγγίζομεν εἰς τὴν ἀποβάθραν τῆς Χρυσουπόλεως καὶ ἀποβιβαζόμεθα φύρδην μίγδην ἐπὶ τῶν βαθρῶν σανίδων, ἐν μέσῳ ἀρῶν καὶ κραυγῶν ἐν διαφόροις ἐκπεμπομένων γλώσσαις· εἶτα οἱ μὲν ἔφιπποι, οἱ δὲ ἐφ' ἁμάξης, ὁτὲ μὲν βραδέως ὁτὲ δ' ἀπὸ ῥητῆρος ἐλαύνοντες ἀνήλθομεν πυκνὸν διασχίζοντες πλῆθος τὴν μεγάλην βορβορώδη καὶ ἀθλιωτάτην ὁδὸν τῆς Χρυσουπόλεως. Ἡ συρροὴ τοῦ πλήθους εἶναι τοσαύτη ὅση παρατηρεῖται ἐν προαστείῳ τῶν Παρισίων τὴν πρωΐαν ἐθνικῆς τινος ἑορτῆς. Ἄνδρες, γυναῖκες, παιδία, στρατιῶται ἐπ' ἀδείᾳ, ποιμένες μακρόθεν ἀφικνούμενοι, μεταπράται καὶ πλῆθος ἀργῶν συνωθοῦνται καὶ παραγκωνίζονται, θορυβώδως μὲν ἀλλ' οὐχὶ βαρβαρως, ὡς τῆς αὐτῆς οἰκογενείας τέκνα.

Εἰς ἑκατὸν βημάτων ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ τεμένους τῶν δερβισῶν ἡ ὁδὸς καθίσταται τοσοῦτον ἀνωφερής,ὥστε ἀναγκαζόμεθα νὰ ἐγκαταλείψωμεν ἵππους καὶ ἁμάξας. Ἀφικνούμεθα εἰς μικρὸν περίβολον. Εἷς σκευοφύλαξ τοῦ τεμένους ὡραιοτάτου μελανοῦ χρώματος λαμβάνει τὰς ῥάβδους καὶ ἀλεξίβροχα ἡμῶν καὶ ὠθῶν ἐντὸς οἰκοδομῆς ὁμοιαζούσης πρὸς ἐκκλησίαν κωμοπόλεως τοποθετεῖ ἡμᾶς ἐπί τινων θρονίων Ψιθυρισμοὶ καὶ γέλωτες ὑπόκωφοι ἐφελκύουσι τὴν προσοχὴν ἡμῶν ἐπὶ θεωρείου προφυλασσομένου ὑπὸ δικτυωτοῦ. Ἐκεῖ εἶναι αἱ περίεργοι. Τὸ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν μέλλον νὰ ἐξελιχθῇ θέαμα εἶναι παράδοξον μᾶλλον ἢ τρομερόν. Βλέπομεν ἀνηρτημένα ἐπὶ τῶν τοίχων τύμπανα καὶ ἄλλα ὄργανα, ὧν ἀγνοοῦμεν τὸ σχῆμα καὶ τὴν χρῆσιν. Ὑπάρχουσι καὶ ὅπλα τινα παμμεγέθη ἀπεσπασμένα ἴσως ἀπὸ μεσαιωνικῆς τινος πανοπλίας. Σηκὸς χρησιμεύων κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὡς βωμὸς βρίθει διαφόρων μυστηριωδῶν ἀντικειμένων, ὧν τὰ μὲν φαίνονται προωρισμένα διὰ τὴν διεξαγωγὴν τῆς ἱεροτελεστίας, τὰ δὲ φρονῶ ὅτι εἶναι ἁπλᾶ ἀναθήματα. Τὸ ἔδαφος τοῦ τεμένους εἶναι κεκαλυμμένον διὰ ψιάθων· ὑπάρχουσι δὲ καὶ τάπητες ὡραῖοι πρὸς προσευχὴν ὡς καὶ πλεῖστα δέρματα προβάτων, ἅτινα ὁ εὐταξίας τοῦ τεμένους ἄνευ ἀνάγκης τακτοποιεῖ ἀδιακόπως καὶ μετὰ μεγίστης προσοχῆς, ὅπως παρέξῃ, οὕτως εἰπεῖν, ἀνακούφισιν εἰς τοὺς ὑπ' αὐτὰ τάπητας.

Ἀφ' οὗ ἐπὶ μακρὸν οὕτως ἀνεμένομεν, ἠκούσθη τέλος σοβαρὸν καὶ μελῳδικόν πως ᾆσμα ἐν τῷ προαυλίῳ προπαρασκευάζον ἡμᾶς διὰ τὴν τελετήν. Συγχρόνως βλέπομεν εἰσερχομένους τέσσαρας μελανείμονας δερβίσας εἰς ἄκρον σοβαροὺς καὶ προφανῶς πεπεισμένους περὶ τῆς ἑαυτῶν σπουδαιότητος. Οἱ ἀγαθοὶ οὗτοι ἄνθρωποι, οἱ ἐξαναγκάσαντες ἡμᾶς νὰ ἀποτίσωμεν δικαίωμα εἰσόδου, ὅπως εἰσέλθωμεν εἰς τὸ κατάστημα αὐτῶν καὶ ἐκ τῆς φορολογίας ταύτης ὑπὲρ τὰ ἑκατὸν φράγκα προσπορισθέντες ἄρχονται τῆς ἱεροτελεστίας διὰ προσευχῆς ἀφορώσης ἡμᾶς: ἱκετεύουσι τὸν Θεὸν ζητοῦντες συγχώρησιν, διότι ἐπέτρεψαν εἰς τοὺς κύνας αὐτοὺς χριστιανούς, ὅπως εἰσέλθωσιν εἰς τὸν ναὸν αὐτοῦ. Αἱ ὠρυγαί, ἃς ἤλθομεν νὰ ἀκούσωμεν βραδύνουσιν. Οἱ δερβίσαι ἄρχονται ἱερουργίας ἐπιβλητικῆς συνοδευομένης ὑπὸ γλυκείας ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς καὶ ὑπὸ βιαίων κινήσεων τοῦ σώματος, ἃς ὅμως δὲν ἐκτελοῦσιν αὐτοί, διότι οἱ ὠρυόμενοι δερβίσαι εἰσὶν ἄνθρωποι μὴ ὠρυόμενοι, ἀλλ' ἄλλους πρὸς τοῦτο παροτρύνοντες. Οἱ ἀληθεῖς ἠθοποιοὶ τοῦ μελοδράματος στρατολογοῦνται ἐκ τῶν τυχόντων φανατικῶν. Καθ' ὃν χρόνον οἱ ἱερεῖς διδάσκουσι, γονυπετοῦσιν, ἀσπάζονται τὸ ἔδαφος, θυμιάζουσι, περιπτύσσονται ἀλλήλους καὶ ἀναγινώσκουσι περιόδους τινας τοῦ εὐχολογίου, τὸ τέμενος πληροῦται βαθμηδὸν περιέργων καὶ εὐσεβῶν εἰσερχομένων ἀλληλοδιαδόχως, ὑποκλινομένων μετὰ σεβασμοῦ πρὸ τοῦ βωμοῦ καὶ τοποθετουμένων ἐπὶ τῶν ψιάθων. Ὁ ποικίλος οὗτος ὅμιλος περιλαμβάνει, τεχνίτας, ὑπηρέτας, ναύτας, στρατιώτας, οὐδ' αὐτῶν τῶν καλῶν πολιτῶν ἐξαιρουμένων, οἵτινες ἐμφανίζονται ἑκάστοτε παρασυρόμενοι ὑπὸ τοῦ παραδείγματος τῶν ἄλλων ἢ προσβαλλόμενοι ὑπὸ τῆς θρησκομανίας ὡς ὑπὸ ἐπιδημικῆς νόσου.

Διαρκούσης τῆς θρησκευτικῆς ταύτης τελετῆς, σχηματίζεται μικρὸν κατὰ μικρὸν εἰς τὸ βάθος τοῦ τεμένους ὁμὰς ἐξ ἀνθρώπων φερόντων ἐπὶ κεφαλῆς φέσιον ἢ σαρίκιον καὶ ἐνδε-

δυμένων ὡς οἱ ἄνθρωποι τῶν κατωτέρων κοινωνικῶν τάξεων καὶ ἔκ τινων μάλιστα ῥακενδυτῶν. Ἅπαντες οὗτοι ἵστανται ὄρθιοι συνωθούμενοι καὶ ἱκετεύοντες τὸν Θεόν. Οἱ ἱερεῖς ψάλλουσι διαφόρους θρησκευτικοὺς ὕμνους καὶ τροπάρια· τέσσαρες δὲ γέροντες ἐπὶ δερμάτων προβείων καθήμενοι ᾄδουσι λίαν περιέργως Οἱ εἰς τὸ βάθος ἱστάμενοι φανατικοὶ μίαν μόνην λέξιν προφέρουσιν «Ἀλλὰχ» κλίνοντες τὴν κεφαλὴν εἰς ἔνδειξιν σεβασμοῦ καὶ εὐλαβείας. Ἀλλ' ἀφοῦ παρέλθῃ ἓν τέταρτον τῆς ὥρας, ὁ κόπος καὶ ὁ ἐρεθισμὸς τοσαύτην ἐπ' αὐτῶν ἐξασκοῦσιν ἐπίδρασιν, ὥστε ἄρχονται νὰ κραυγάζωσιν ἀντὶ νὰ προσεύχωνται καὶ ἀντὶ νὰ κλίνωσι τὴν κεφαλὴν ῥίπτουσιν αὐτὴν διὰ σφοδροῦ κινήματος ἐπὶ τοῦ στήθους. Παρέρχεται ἓν τέταρτον ἔτι τῆς ὥρας καὶ αἱ κραυγαὶ μεταβάλλονται εἰς ὠρυγάς, αἱ δὲ βίαιαι κινήσεις τῆς κεφαλῆς εἰς περιστροφὰς βιαιοτέρας. Τότε οἱ δυστυχεῖς οὗτοι καταλαμβάνονται ὑπὸ μέθης. Ἀσθμαίνοντες, περίρρυτοι ἱδρῶτι, ἠμίγυμνοι, διότι ἀπετίναξαν ἤδη πᾶν ὅ,τι ἐστενοχώρει αὐτούς, συστρέφουσι τὸν τράχηλον περιστρέφοντες τὴν κεφαλὴν μετὰ ταχύτητος τοσαύτης, ὥστε οὐδόλως θὰ ἐξεπλήσσετό τις ἂν ἔβλεπεν αὐτὴν ἀποσπωμένην ἀπὸ τοῦ σώματος καὶ κυλιομένην ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. Ἡ φωνὴ αὐτῶν ἐκλείπει, ἡ ἀναπνοὴ συρίζει ἐν τῷ λάρυγγι καὶ δὲν ἀκούεται πλέον ἄλλο τι ἢ συναυλία ῥόγχων ὑποκώφων;

Ἀλλὰ μὴ τυχὸν ἐλεεινολογήσητε αὐτούς, διοτι ἐπὶ τοῦ παραμεμορφωμένου αὐτῶν προσώπου ἀπεικονίζεται βαναυσος μακαριότης καὶ προαπόλαυσις ἴσως τοῦ παραδείσου τοῦ Μωάμεθ. Ἡμεῖς δὲν ἐπιθυμοῦμεν τὴν ἀπόλαυσιν τῆς ἡδονῆς ταύτης· ἡ θέα ὅμως τῆς περιγραφείσης σκηνῆς ἐπιδρᾷ πολὺ ἐπὶ τῶν μουσουλμανων θεατῶν, ἐξ ὧν πολλοὶ ἄνδρες σοβαροὶ φέροντες φέσιον, μακρὰν ῥαδιγκόταν καὶ ὡραῖον κεχρωματισμένον πώγωνα μιμοῦνται ἐν μέρει τὰς κινήσεις, ἄρχονται ταλαντεύοντες τὴν κεφαλήν, ὑποτονθορίζουσι τὰς προσευχὰς μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τέλος εἰσέρχονται εἰς τὸν χορόν. Ἀνήρ τις, ὃν θὰ ἐξελάμβανέ τις ὡς ταγματάρχην ἀπόστρατον τοσοῦτον εἶναι σεβαστὸς καὶ καλῶς ἐνδεδυμένος, καθήμενος κατ' ἀρχὰς τρία βήματα μακρὰν ἡμῶν ἐπὶ τῆς ψιάθου ἔπραξεν ὅ,τι καὶ οἱ ἄλλοι· δὲν ὠρύεται μέν, συνοδεύει ὅμως διὰ τυμπανοκρουσίας τοὺς ὠρυομένους. Τὰ προμνησθέντα ὄργανα περὶ τὰ 20 ἢ 30 ἀπεσπάσθησαν τῶν τοίχων ὑπὸ μικροῦ τινος Θερσίτου τερατομόρφου καὶ μορφάζοντος ἐκτελοῦντος χρέη κανονάρχου. Φρονῶ δὲ ὅτι τὸ δαιμόνιον αὐτὸ ἀπεπλάνησε καὶ ἑτέρους ἀγυιόπαιδας ἐκ τῆς συνοικίας· διότι παρατηρῶ δύο μαθητευομένους τερατωδῶς συστρεφομένους καὶ ὠρυομένους μετ' αὐτοῦ. Καὶ ἑκατὸν ἔτη ἐὰν ζήσω, δὲν θέλω λησμονήσει τοὺς μορφασμοὺς τοῦ πίθηκος τούτου τοῦ Μωάμεθ, οὐδὲ τὰς τερατώδεις κινήσεις μεγαλοσχήμου τινὸς μαύρου, οὗτινος ἡ διαχεομένη καὶ τὸ τέμενος πληροῦσα ἀρωματώδης εὐλάβεια νικᾷ τὰ ἀρώματα τῆς Ἀραβίας ἅπαντα καὶ καθιστᾷ ἄχρηστον τὸ θυμίαμα.

Ἀφοῦ οὕτω τὸ θρησκευτικὸν πάθος ἀναζωπυρηθῇ ἀρκούντως, ὥστε ὁ ἄνθρωπος νὰ μὴ διαφέρῃ πλέον οὐσιωδῶς τοῦ κτήνους, οἱ θαυματουργοὶ ἄρχονται ἑτέρου παιγνιδίου. Βλέπομεν τὸν προϊστάμενον τῶν δερβισῶν ἀκροαζόμενον δημοσίᾳ ἀσθενεῖς ζητοῦντας παρ' αὐτοῦ θαύματα· Ὁ πρῶτος ἀσθενὴς εἶναι πεντηκοντούτης ἐργάτης βαδίζων μετὰ δυσκολίας καὶ κρατῶν τὰς πλευράς του, ὃν ἐξαπλοῦσι, τὸ πρόσωπον κατὰ γῆς, καὶ ὁ δερβίσης βαδίζει ἐπ' αὐτοῦ. Προσέρχεται εἶτα νέος τις καλῆς οἰκογενείας φέρων μεταξίνην περιγναθίδα καλύπτουταν τὰς παρειάς, τὸ στόμα καὶ τὰ ὦτα· ὁ ἀρχηγὸς τῶν δερβισῶν ἐμβάλλει τοὺς δακτύλους ἐντὸς τῶν ὤτων τοῦ ἀσθενοῦς ἀπαγγέλλει ἐξορκισμὸν καὶ εἶτα εὐλογίαν. Τρίτος ἀσθενὴς εἶναι τριετὲς παιδίον ἐκρηγνύμενον εἰς κραυγάς, ἀλλὰ τοῦτο κατ' οὐδὲν κωλύει, ὅπως ἐξαπλωθῇ ἐπὶ τοῦ τάπητος καὶ βαδίσῃ ἐπ' αὐτοῦ ὁ δερβίσης μετὰ μεγάλης ἐννοεῖται προφυλάξεως. Δὲν εἴδομεν πλειότερα. Τὸ ἀποτρόπαιον τοῦ θεάματος, ὁ πολὺς θόρυβος καὶ ἡ ὀσμὴ τοῦ θερμαθέντος μαύρου ἠνάγκασαν ἡμᾶς ν' ἀπέλθωμεν μετὰ διαμονὴν μιᾶς καὶ ἡμισείας περίπου ὥρας, παραιτηθέντες τῶν δικαιωμάτων ἡμῶν ἐπὶ τῶν ὑπολοίπων.

Ἀθήνησι τῇ 10 Αὐγούστου 1888.

Χ. ΜΑΚΡΙΔΗΣ.

Ο ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ ΤΗΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

ΥΠΟ

ΦΟΙΒΟΥ ΦΑΡΜΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

Γράφων περὶ τῆς πατρίδος μου δέομαι ἀληθείας.

Ἡ πρωία, καθ' ἣν ἐπεβιβαζόμην τοῦ σιδηροδρόμου ὅπως ἀρχίσω τὸν περίπλουν τῆς Πελοποννήσου, ἦτο τῶν ἀπαρχῶν τις τοῦ ἔαρος, ἐποχῆς ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην καταλληλοτέρας πρὸς τοὺς διὰ θαλάσσης πλοῦς καὶ τὰς κατὰ ξηρὰν πορείας. Τότε ἀποφεύγει τις τὰς δυσαρέστους τοῦ καιροῦ καταστάσεις, τὰς ἐνίοτε ἐπικινδύνους μεταλλαγὰς αὐτοῦ περιπίπτων εἰς τρικυμίας ἀνιαρὰς ἢ ψύχη ἀνυπόφορα καὶ ὑετοὺς τοσοῦτον ἐνοχλητικοὺς ὅσον καὶ ἀηδεῖς, τοὐναντίον δὲ ἀπολαύει τοῦ εὐκράτου τῆς ἀνοίξεως ἀέρος φέροντος ἐπὶ πτερύγων πνοῶν τῶν ἀρτιθαλῶν ἀνθέων τὰς βαλσαμώδεις εὐωδίας, ἢ τῆς λεπτῆς ποντιάδος αὔρας τὰ μυροφόρα θυμιάματα ἐκ τῶν ἐγκάτων ἀναδιδόμενα τοῦ ὠκεανοῦ. Τότε θαυμάζει τὴν γλαφυρὰν τοῦ ἡλίου ἀνατολήν, θέλγεται ὑπὸ τοῦ κελαδήματος τῶν πτηνῶν, ἐνθουσιᾷ θεώμενος τὸν γλαυκὸν οὐρανὸν καὶ ρεμβάζει ἐπισκοπῶν τὴν δύσιν ἕως οὗ ἀποκρυβῇ ὁ μέγας τῆς ἡμέρας λαμπτὴρ καὶ καθόλου ἀφανισθῇ ἡ περὶ τὸν ὁρίζοντα πλανωμένη τελευταία φωτεινὴ ἀκτίς.

Ἀλλ' ἡ πρωία ἐκείνη σχεδὸν οὐδὲν τῶν θελγήτρων αὐ-

τῶν κατὰ κακὴν τύχην συνεκόμιζεν, ἤτο δὲ μᾶλλον ψυχρὰ ἢ ἔνδροσος προδήλως ἀποκαλύπτουσα τὴν παράδοξον ἐκείνην φύσιν τῶν ἀττικῶν ἡμερῶν, τὰς ὁποίας σχεδὸν παντοτε ἀκατανοήτως ἐγκυμονεῖ αἴθριος τῆς νυκτὸς οὐρανός. Ὁ Ὑμηττὸς ἐκαλύπτετο ὑπὸ πυκνοτάτων νεφῶν, ὁ βορρᾶς ἔπνεεν ὁρμητικώτατος, καίτοι δὲ τὸ πλεῖστον τοῦ μεσημβρινοῦ καὶ δυτικοῦ οὐρανοῦ ἦτο γαλήνιον, ἀδραὶ σταγόνες ἔπιπτον βροχῆς καὶ ἡ κόνις ἐν ταύτῳ ἠγείρετο καταπνίγουσα πᾶσαν ὕπαρξιν ὥστε μᾶλλον νὰ ἐπιτείνῃ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ θέλοντος νὰ ἀναχωρήσῃ τῆς πόλεως, ἐν ᾧ τὸ πᾶν, καιρός, ἤθη καὶ συναισθήματα, ὡς ἐκ παρόδου λεκτέον, τὸν αὐτὸν φέρουσιν ἀκατάστατον χαρακτῆρα.

Πολλοὶ συνωθοῦντο ἐν τῷ σιδηροδρομικῷ σταθμῷ πρὸ τῆς μιᾶς καὶ μόνης σμικροτάτης θυρίδος ὅπως προμηθευθῶσι τὸ κατάλληλον εἰσιτήριον, ἡ ὀγδόη ὥρα τῆς ἀναχωρήσεως εἶχεν ἤδη παρέλθη παρὰ τὸν προς τὰς διαταξεις σεβασμόν, αἱ ἅμαξαι ἐξηκολούθουν μεταγουσαι νέους ἀποδημοῦντας, ἡ ἀνυπομονησία κατελάμβανεν τὸν ἀπὸ τῆς ἕκτης πρωϊνῆς ἐκεῖ κατελθόντα ὅπως προφθάσῃ τὴν αἰφνιδίαν ἀναχώρησιν τῆς ἁμαξοστοιχίας καὶ ἡ ἀηδία τὸν νομίζοντα ὅτι ἡ τυπικὴ ἐκτέλεσις τῶν κεκανονισμένων δυνατὸν νὰ ἐπιτυγχάνηται πανταχοῦ.

Ἐν τούτοις τὰ ὀχήματα ἐπληρώθησαν ἐπιβατῶν, οὐδεὶς ὑπελείπετο τοιοῦτος μὴ καταλαβὼν τὴν προσήκουσαν θέσιν, καὶ ὁ συνήθης ἰσχυρὸς συριγμὸς τῆς ἀτμαμάξης ἤγγειλε τὴν ἀναχώρησιν τῆς ἁμαξοστοιχίας, ἡ ὁποία ζωηρῶς τὸ πρῶτον ἀρξαμένη τοῦ δρόμου μετέπειτα ὡσεὶ ἀποκαμοῦσα τῆς ἄχρι τοῦδε πορείας οὐχὶ γοργῶς διέσχιζε τὸ πεδίον τῆς Ἀττικῆς.

Καὶ ἐντεῦθεν μὲν μέχρι τοῦ χωρίου Ἄνω Λυωσίων ἡ φύσις δεξιὰ εἶνε ποικίλη καὶ εὐάρεστον παρέχει ἄποψιν ὁ Ὑμηττός, ὁ Ἀγχεσμός, ὁ Λυκαβητός, ὁ ἐλαιών, οἱ ἀμπελῶνες, ποικίλα δένδρα καὶ χωρία ἱκανά· ἀλλ' ἀριστερὰ γυμνὰ βουνὰ μόνον ὑψοῦνται, σπανίως δὲ ὑπώρειαί τινες δασώδεις καλλωπίζουσι τὴν ἐπακολουθοῦσαν ξηρότητα.

Ἡ ὥρα κατηναλίσκετο τὸ αὐτὸ δὲ θέαμα ἐφεξῆς ἀπεκαλύπτετο, ἡ λεπτόγηος πεδιὰς ἔνθεν κακεῖθεν διατεμνομένη ὑπὸ χθαμαλῶν λόφων, τῶν ὁποίων μόνον προϊὸν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἶνε ὁ ἄγονος λίθος. Κατόπιν ἐφάνη ἡ θάλασσα τῆς Ἐλευσῖνος ὡσεὶ λίμνη ἑκατέρωθεν περιοριζομένη ὑπὸ ποικιλοκορύφων ὀρέων, αὐτὴ ἡ Ἐλευσίς, τὰ Μέγαρα καὶ πολλοὶ ἄλλοι σταθμοί, οἵτινες ἐχαιρετίσθησαν καὶ ἀπεχαιρετίσθησαν διὰ τοῦ ἠχηροῦ συρίγματος τῆς ἀτμαμάξης, περὶ τὴν μεσημβρίαν δὲ ἡ ἁμαξοστοιχία κατέφθασε πρὸς τὸν Ἰσθμόν, ἀφ' οὗ ἡ φύσις ἄρχεται ἐπιδαψιλεύουσα τὰ δῶρά της ἀφθονέστερα διὰ τερπνῶν ληθαδίων, θαλλόντων πευκώνων καὶ ἱκανῶν χλοερῶν ἀμπέλων, ἴσως ἐπίτηδες ὅπως πραΰνῃ τοὺς συγκινηθέντας ἀποδημητὰς ἐπὶ τῷ ἀποτόμῳ θεάματι τῆς Κακῆς Σκάλας, ἔνθα ἕκαστος ἐξ αὐτῶν θέλων νὰ περιεργασθῇ τὸν ἐκκλινόμενον κίνδυνον προβάλλει δειλῶς τὴν κεφαλὴν καὶ φρικιᾷ ἀναλογιζόμενος τὸ κέρδος τῆς αἰωνιότητος ἐν τοῖς κύμασι τῆς παρακειμένης θαλασσης.

Ὁ πρῶτος ἐν τῷ Ἰσθμῷ σταθμός, ἀφ' οὗ καὶ ἡ προκειμένη περιγραφὴ λαμβάνει ἀρχήν, εἶνε ὁ τοῦ Καλαμακίου, παραλίου χωρίου, ἐν ᾧ ὑψοῦνται ὀλίγαι οἰκίαι ἐξυπηρετικαὶ τῶν ἐκεῖθεν διερχομένων, καὶ ἐκτελοῦνται τὰ ἔργα τῆς κοπῆς τοῦ ἰσθμοῦ αὐτοῦ ὅπως χωρισθῶσιν δύο ἀδελφαὶ ἀπ' αἰώνων στερρῶς ἡνωμέναι, ἑνωθῶσι δὲ δύο ἕτεραι ἀπὸ τοῦ πρίν, καὶ τίς εἶδεν ἕως πότε, κεχωρισμέναι.

Ἡ Κόρινθος ἦτο ὁ κατόπιν σταθμός, πρὸς ὃν μετ' ὀλίγον ἡ ἁμαξοστοιχία ἀφίκετο καὶ ἐν ᾧ βραδύτερον ἔδει νὰ διαμείνῃ. Ἡ πόλις αὕτη ἀπ' ἐσχάτων συνοικισθεῖσα ἐπὶ τῆς αἰχμῆς τοῦ κόλπου, Κορινθιακοῦ ἐπονομασθέντος ἀπὸ τῆς ἀρχαίας ὀλίγον ἀποτέρω ὑπαρξάσης ὁμωνύμου πόλεως, σήμερον ἔτι ἀτελῆ ἀλλ' ἀσφαλῆ ἔχει λιμένα διὰ τὰ προσορμοῦντα πλοῖα, αἱ ὁδοὶ αὐτῆς εἶνε λίαν καλαί, τοσοῦτον ὅμως εὐρεῖαι ὅσον ἔρημοι, αἱ οἰκίαι κατα τι ὡραϊσμέναι, πλὴν οὐδεμία κοινωνικὴ κίνησις. Τὸ μόνον δυναμενον νὰ ἀπασχολήσῃ τὸν ἐκεῖθεν διερχόμενον εἶνε ὁ ἀπορρὼξ βουνὸς Ἀκροκόρινθος, γυμνὸς πάσης φυτικῆς ἐπιστρώσεως, ἀλλὰ μεγαλοπρεπῶς δεσπόζων ὅλης τῆς ἐπὶ τάδε πεδιάδος, καὶ ἡ πληθὺς τῶν κυπαρίσσων πενθίμως πως διακοσμουσῶν τὴν πόλιν ἔχουσαν ἄποψιν μᾶλλον ἀγροτικὴν ἢ ἀστικήν.

Ἡ στιγμὴ καὶ τῆς ἐντεῦθεν ἀναχωρήσεως ἐπῆλθεν, αὕτη δ' εἶναι λίαν εὐάρεστος ἐν τῷ παρόντι σταθμῷ, διότι τρεῖς σχεδὸν ταυτοχρόνως ἁμαξοστοιχίαι τρεῖς λαμβάνουσι διαφόρους διευθύνσεις. Καὶ ἡ μὲν ἐπιστρέφει εἰς τὴν Ἀττικήν, ἡ ἑτέρα δὲ διασχίζει τὴν πρὸς τὴν Ἀργολίδα ὁδόν, καὶ ἡ τρίτη κατέρχεται μέχρι Πατρῶν, τὴν ὁποίαν καὶ ὤφειλον νὰ διανύσω μὴ προτιμήσας τὸν διὰ τοῦ πλοίου παραπλουν.

Ἡ ἁμαξοστοιχία μετ' οὐ πολὺ ἐκκινήσασα ἐκ δεξιῶν ἀπεκάλυπτε τὴν μονότονον ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, τοῦ ὁποίου αἱ δύο ἀντικείμεναι ἀκταὶ ἀνικεῖ ἀμφισβητοῦσι τὴν ὑπεροχὴν τοῦ κάλλους, ἡ μὲν ἐρειδομένη ἐπὶ τῆς ἀγριότητος ἀποτόμων καὶ ὑψηλῶν ὀρέων ἡ δὲ ἐξ ἀντιθέτου ἀναπαυομένη ἐπὶ τῆς ἡμερότητος χλοερῶν πεδίων. Ἐξ εὐωνύμων αἱ καλλιεργημέναι γαῖαι τῆς Κορινθίας ποικίλην παρέχουσιν ὄψιν, καὶ τὰ διάφορα τοπία τῆς παραλίας ταύτης ἐπισύρουσι ζωηρὰν τὴν περιεργίαν καὶ ἐξαίρετον ἐμπνέουσι θέλγητρον τῷ παρερχομένῳ· ἰδίως δὲ ἡ σχοινοτενὴς σειρὰ τῶν χθαμαλῶν βουνῶν τῆς Ζαχόλης ἐκ πλείστων ἀπαρτιζομένης ἐξ ἀργίλλου κώνων, ἐφ' ὧν διεσπαρμένως ἀναφύονται πυκνόφυλλα δενδρία καὶ ὑψηλὰ μακρόκλωνα δένδρα ἀμφιταλαντευόμενα ὑπὸ τῶν πνοῶν τοῦ ἀέρος, παριστᾷ εἰκόνα τοσοῦτον καινοφανῆ ὅσον τερπνήν. Χαρίεσσα ἀγροτικὴ φύσις κατόπιν ἕπεται, καὶ ὁτὲ μὲν ἁπλοῦνται εὐθαλῶς ἀμπελῶνες ποικιλόμενοι ὑπὸ καρποφόρων δένδρων, ὁτὲ δὲ δεσπόζουσι λόφοι καὶ ὑψοῦνται ὀρέων εὐρεῖαι πλευραὶ καὶ κατωφέρειαι ἀπολήγουσαι εἰς χαράδρας καταφύτους ἐκ πλατάνων καὶ πευκῶν καὶ κλιτῦς σκαιᾶς, ἀφ' ὧν τὸ ὕδωρ ἐνίοτε ρέει παφλάζον.

Πολλαὶ ἐξοχικαὶ οἰκίαι βεβαιοῦσι τὸ εὔφορον τοῦ τόπου, αἱ βοσκαὶ δὲν εἶνε ὀλίγαι, οἱ ἐλαιῶνες, αἱ συκαῖ, αἱ μορέαι, πλεῖστα ἄλλα δένδρα καλλίστην ἀποτελοῦσιν ἄποψιν, ἐνιαχοῦ δὲ πλεοναζουσι καὶ αἱ πένθιμοι κυπάρισσοι, αἱ ὁποῖαι πεφυτευμέναι πρὸς στολισμὸν αὐτῶν τῶν οἴκων καὶ διατεθειμέναι πρὸς ὀροθέτησιν τῶν διαφόρων ἀγροκηπίων μελαγχολικωτάτην διαμορφοῦσιν εἰκόνα ποιητικῶν διαμονῶν περιβρεχομένων ὑπὸ χειμάρρων πηγαζόντων ἐκ τῶν ὑπερκειμένων συσκίων ὀρέων καὶ ἐκβαλλόντων εἰς τὴν παρακειμένην ἐπαφρόεσσαν θάλασσαν.

Θαμνῶνες ἐρριζωμένοι παρὰ ὑψηλοὺς βράχους, πυκναὶ βάτοι καλύπτουσαι βαθυτάτους βόθρους, κισσοὶ περιπτυσσόμενοι τὰ γηραιὰ στελέχη τῶν δένδρων ἢ τοὺς τοίχους τῶν ἀγροτικῶν οἰκιῶν προσέδιδον τῇ φύσει τὴν χάριν, δι' ἧς αὕτη ἐμφαίνεται ὁ ἄριστος πάντων σκηνογράφος τεχνίτης.

Ἐν τοῖς θαλεροῖς αὐτοῖς ἐνδιαιτήμασιν οὐχὶ σπανίως ἀπαντῶσι χωρικοί, ὁτὲ μὲν καθ' ὁμάδας καλλιεργοῦντες διὰ τῆς σκαπάνης καὶ τῆς ἀξίνης τοὺς δασεῖς ἀμπελῶνας, ὁτὲ δὲ μόνοι διὰ τοῦ ἀρότρου νεοποιοῦντες τοὺς εὐφόρους ἀγρούς. Πάντες οὗτοι ἅμα τῇ παρόδῳ τῆς ἁμαξοστοιχίας ὡσεὶ μετὰ θρησκευτικῆς εὐλαβείας θεῶνται τοῦ περιλαύνοντος ἀκατανοήτου αὐτοῖς τερατουργήματος· ἀλλὰ τὸ μάλιστα κάλλιστον θέαμα εἶνε αἱ νεαραὶ παιδίσκαι, αἱ ὁποῖαι πλησίον ἀνυποδήτων καὶ διὰ ρακῶν ἐνδεδυμένων νεανιῶν ὁδηγοῦσιν εἰς τὰς βοσκὰς βοῦς ὑπαλέας ἢ ἀναπετομένους ἰνδικοὺς ὄρνεις, οὕτω δ' ἀποτελεῖται θαυμαστόν τι ἀγροτικὸν εἰδύλλιον, τοῦ ὁποίου κύρια θέματα εἶνε ἡ ἀπόλαυσις τῆς εἰρήνης καὶ ὁ ἐκ τῆς αὐταρκείας πλοῦτος.

Αἱ ἀγναὶ περιστεραὶ πολλάκις κατὰ στίφη διασχίζουσι τὸν λεπτὸν ἀέρα ὑπὸ τὴν λάμψιν τῶν ζωογόνων ἀκτίνων τοῦ ἡλίου, καὶ παλιν περισυλλέγονται ἐν τῇ εὐρείᾳ αὐλῇ τῆς μικρᾶς οἰκίας τοῦ εὐπόρου χωρικοῦ· ὁ δὲ ἀγέρωχος ἀλέκτωρ ἰσχυρῶς κρώζων ἑστὼς ἐπὶ τῆς παρακειμένης φορτηγοῦ ἁμάξης συναθροίζει περὶ αὐτὸν τὰς πολύχρους ὄρνιθας, καὶ ἡ μικρὰ κόρη ἀνυπόδητος, ἀλλὰ τὴν κεφαλὴν πεφυλαγμένην ἀπὸ τοῦ καύσωνος ἔχουσα, ρίπτει κριθὴν ἢ ψιχία, ὅπως θρέψῃ τοὺς συντρόφους τῆς μοναξίας της.

Ἅμα ἡ ἁμαξοστοιχία φανῇ καὶ οἱ κύνες σπεύδουσι κατ αὐτῆς ὑλακτοῦντες, οἱ δὲ ἵπποι καὶ οἱ βόες ἀνασείοντες τὴν μακρὰν οὐρὰν μόλις στρέφουσι τοὺς μέλαινας ὀφθαλμοὺς ἐπὶ τοῦ μεγαθηρίου, ἀλλ' ὅπερ ἤδη ἀντιπαρῆλθε. Τὰ δὲ παρατυχόντα παιδία εὐθὺς ἐγκαταλείπουσι πᾶσαν οἰκιακὴν ἠἀγροτικὴν ἐργασίαν, ὡσεὶ μεθυσκόμενα ὑπὸ τοῦ κρότου καὶ τοῦ καπνοῦ τῆς ἀτμαμάξης σκιρτῶντα πλησιάζουσι καὶ ζωηρῶς ἐκβοῶσι καταγελῶντα τῶν παρελαυνόντων ἐπιβατῶν.

Σχεδὸν ὁ ἥλιος ἤρχιζε νὰ ὑποκλίνῃ πρὸς τὴν δύσιν ὅτε κατόπιν τῶν πολλῶν ἄλλων σταθμῶν ἡ ἁμαξοστοιχία ἔστη καὶ πρὸ τοῦ Αἰγίου. Ἡ πόλις αὕτη κεῖται μεταξὺ δύο μικρῶν ἀκρωτηρίων ἐπί τινος ἀκροτόμου ὀροπεδίου ὑπεράνω στενῆς καὶ μακροτάτης παραλίας. Ἡ πρόσοψις αὐτοῦ εἶνε ὡς φυσικοῦ τείχους, ὅπερ ἐν ταύτῳ φαίνεται χειροποίητον, παρουσιάζει δὲ σπήλαια χρησιμεύοντα ὡς ἀποθῆκαι καὶ ἀποταμιεύσεις ὑδάτων. Πολλαὶ πηγαὶ διαρρέουσιν ἐκεῖθεν, ἡ πρωτίστη δὲ κατέρχεται ἀρχαίου τινὸς τείχους καὶ διασκορπίζει τὰ διαυγῆ αὐτῆς ναματα ἐκ δετασσάρων κρουνῶν, ὑπὸ τὴν βαθεῖαν σκιὰν γιγαντιαίας πλατάνου ἀπὸ πολλῶν αἰώνων ζώσης ἐκεῖ. Πλησίον τῆς παραλίας, ἐν ᾗ καὶ καλὸς λιμὴν ἀρτίως κατεσκευάσθη, διάφορα ὑπάρχουσι καταστήματα, καπηλεῖα καὶ πανδοχεῖα καὶ τινες οἰκίαι νεόδμητοι.

Ἡ ἐπίλοιπος πόλις ὑπέρκειται τοῦ ἀκροτόμου τούτου ὀροπεδίου, πρὸς ὃ ἀπὸ τῆς παραλίας ἄγει πλατεῖα καὶ καλλίστη ἀνωφερὴς ὁδός· ἀπ' αὐτῆς ἑκατὸν καταφαίνεται ἐν γαληνιαίᾳ μεγαλειότητι ἡ ἀπέραντος θαλασσα· λέμβοι τινές, καΐκια καὶ τὸ ἀτμόπλοιον τῶν διαπορθμεύσεων ἐκόσμουν τὸν μικρὸν λιμένα.

Ἱκανὴ κοινωνικὴ κίνησις ζωπυρεῖ τὴν μικρὰν πόλιν, ἄλλοθι μὲν διατεμνομένην ὑπὸ στενῶν καὶ ἑλικοειδῶν ὁδῶν, ἄλλοθι δὲ ὑπὸ εὐρειῶν καὶ εὐθυγράμμων Πολλαχοῦ ἀπαντῶσιν κομψαὶ οἰκίαι, ἀλλὰ τὸ ἐσωτερικὸν τῆς μικρᾶς ταύτης πόλεως δὲν εἶνε ὅ,τι θέλγει τὸν ἐκεῖθεν διερχόμενον ξένον. Ἡ σταφιδοφόρος αὕτη χώρα δεσπόζουσα πλουσιωτάτων κτημάτων, εὐφόρων πεδίων ἐπιμελῶς καλλιεργημένων καὶ ἀντικειμένη ὑψηλῶν δασωδῶν ὀρέων τερπνότατον παρέχει θέαμα ἰδίως ἐκ τῆς ἐξωτερικῆς πλατείας, ἀφ' ἧς δύναταί τις νὰ θαυμάσῃ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου χρυσίζουσαν ἅπαντα τὸν Κορινθιακὸν κόλπον, τὰς χιονοσκεπεῖς κορυφὰς τῶν ἔνδον ὀρέων τῆς ἀντιπέραν Ἀκαρνανίας καὶ τῶν ἐντεῦθεν Καλαβρύτων, νὰ περιεργασθῇ κατάφυτον πεδιάδα διαποικιλομένην ὑπὸ λοφίσκων, ἐφ' ὧν ὑπῆρχον μονήρεις οἰκίσκοι καὶ ἀπὸ τῶν ὁποίων αἱ ἀναδιδόμεναι λάμψεις τῶν ἑσπερινῶν πυρῶν διεσκέδαζον τὸ ἐπιρριπτόμενον σκότος τῶν ὑπερκειμένων ὀρέων, νὰ ζηλώσῃ δὲ τοὺς κατοικοῦντας ἐκεῖ, ἀλλ' οἱ ὁποῖοι ξένοι τῆς περὶ ἑαυτοὺς μαγείας τὴν ἀπόλαυσιν τοῦ βίου ζητοῦσιν ὅθεν ἀδυνατοῦσι νὰ ἔχωσιν.

Ἀκολουθεῖ.

ΣΥΜΜΙΚΤΑ

Εὐγενὴς ἁμαξηλάτου ἀπάντησις·

Ἄγγλος σταματᾷ ἀποτόμως ἁμαξηλάτην μικρᾶς ἁμάξης καὶ τῷ λέγει:

— Ἁμαξηλάτα! Πόθεν εἶνε ἡ ταχυτέρα ὁδὸς διὰ τὴν ὁδὸν τοῦ Ἀντίπου;

Ὁ ἁμαξηλάτης δεικνύων τὴν ἅμαξάν του — Ἰδοὺ αὐτή— τῷ ἀπαντᾷ.

* *
*

Ἐπαίτης ἐξ ἐπαγγέλματος πρὸς τὸν βαρῶνον **Papineau**.

— Εἶμαι νηστικός, κύριε, πρὸ δέκα ἡμερῶν καὶ ἔρχομαι....

— Ἐννοῶ, ἐννοῶ, τῷ λέγει ὁ βαρῶνος βαίνων πρὸς τὸ γραφεῖόν του, θὰ προσπαθήσω νὰ σᾶς βοηθήσω.

Κατόπιν, ἀφ' οὗ ἐσημείωσεν ὀλίγας λέξεις ἐπὶ τοῦ ἐπισκεπτηρίου του, προσέθηκεν·

— Ἰδοὺ λάβε διὰ τὸν κ. Μερλάτην συστατικὴν ἐπιστολήν.

* * *

Ἐν τινι νοσοκομείῳ μεγάλης πόλεως τῆς νοτίου Γαλλίας ὁ πρῶτος χειρουργὸς πλησιάζει μίαν κλίνην καὶ δοκιμάζει τοὺς σφυγμοὺς ἀσθενοῦς τινος

— Ὤ! ἀναφωνεῖ, πηγαίνει πολὺ καλλίτερα ἀπὸ χθές.

— Ἀλήθεια, κ. ἰατρέ, ἀπαντᾷ ὁ νοσοκόμος· ἀλλὰ δὲν εἶνε ὁ ἴδιος· ὁ ἀσθενὴς τῆς χθὲς ἀπέθανε καὶ οὗτος ἔλαβε τὴν θέσιν του.

— Τότε . . . . διαφέρει . . . . Ἂς ἐξακολουθῇ λοιπὸν τὴν αὐτὴν πτισάνην.

* * *

Φοβερὸν συμβὰν εἰς ἀνεψιὸν κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ νέου ἔτους.

Παρουσιάζεται οὗτος—πλήρης ἐλπίδων—παρὰ τῷ θείῳ του, ὅστις καὶ ἦτο ὑπέρπλουτος καὶ τῷ προσφέρει περίφημον χρυσῆν καπνοθήκην.

Ὁ θεῖος παρατηρεῖ.

— Ἀλλὰ αὐτὸ εἶνε δῶρον βασιλικόν.

Κατόπιν περιπτυσσόμενος αὐτόν.

— Πόσον αἰσθάνομαι ἐμαυτὸν εὐτυχῆ, βλέπων ὅτι δὲν ἔχεις ἀνάγκην ἐμοῦ!

Καὶ οὕτως ἐτελείωσεν ἡ συνέντευξις.

Ἡλικιωμένος τις ζητεῖ νὰ ἐπισκεφθῇ οἰκίαν πρὸς ἐνοικίασιν, ὁ θυρωρὸς παρατηρεῖ προσεκτικῶς· κατόπιν καθήμενος ἡσύχως τῷ λέγει·

— Δὲν κάμνει διὰ σᾶς, κύριε.

— Καὶ διατί ὄχι; . . . . θὰ τὸ ἐνοικιάσω δι' ἓξ ἔτη.

— Ἀκόμη περισσότερον! ὁ κύριός μου δὲν ἀγαπᾷ τὰς κηδείας!

Β. Γ. Κ.

ΠΟΙΗΣΙΣ

ΕΙΣ ΤΟ ΛΕΥΚΩΜΑ ΤΗΣ ΔΕΣΠΟΣΥΝΗΣ Ε. Ν.

Α'.

Τοῦ κάκου κόρη μοῦ ζητᾶς τραγούδια γιὰ σημάδι...
ἀπὸ τὰ χείλη μου γλυκὰ τραγούδια πλειὰ δὲ βγαίνουν.
τὸ φῶς, τὸ ἔχει ἡ αὐγὴ κ' ἡ νύχτα τὸ σκοτάδι·
—δὲν τραγουδοῦνε οἱ νεκροί, ποῦ ζοῦν καὶ δὲν πεθαίνουν!
Ἔ, παίζει 'κεῖνο τὸ παιδί, πούναι παιδὶ ἀκόμα
κ' ἔχει μονάχα ἡ χαρὰ τὸ γέλοιο εἰς τὸ στόμα.
μὰ σὰν στιγμὴ διαβαίνουνε καὶ ἡ χαρὰ κ' οἱ χρόνοι
καὶ τὸ τραγοῦδι σταματᾷ στὰ χείλη μας, παγώνει.
Ἄχ, τὸ τραγοῦδι ποῦ ζητεῖς θἆταν χαρᾶς τραγοῦδι,
ἂν τὸ ζητοῦσες μιὰ φορά, σὲ χρόνια περασμένα·
θἆταν παιδιοῦ χαμόγελο, τῆς πασχαλιᾶς λουλοῦδι·
μικροῦ πουλιοῦ κελάδημα σὲ λαγκαδιὰ παρθένα!
Γιατ' ἦτανε παράδεισος ὁ κόσμος, κ' ἡ ψυχή μου
τὸ πειὸ τρελλὸ ἀγγελοῦδί του, τὸ πειὸ μικρὸ πουλί του·
ὄνειρο ἦταν φτερωτό· κ' ἐπέτα κ' ἡ ζωή μου
μὲ τὰ χρυσᾶ του τὰ φτερά... ταξείδευε μοζό του.

Β'.

Ἔχει περβόλι ἡ καρδιὰ καὶ κάθε της λουλοῦδι,
ποῦ μᾶς μυρώνει τὴ ψυχή, τὸ λέγουνε τραγοῦδι.
λουλούδια ποῦχουνε μιλιὰ σὲ μυρωμένο στόμα
καὶ βάφ' ἡ πίκρα κ' ἡ χαρὰ μὲ τὸ δικό της χρῶμα.
Ἔχει λουλούδια ἡ καρδιά, καὶ τὴ ζωὴ στολίζει...
τὰ βρέχ' ἡ νύχτα, κ' ἡ αὐγὴ διαμάντια τοὺς χαρίζει.
μὲ τ' ἀστεράκια τ' οὐρανοῦ φιλιοῦνται ἕνα, ἕνα,
αὐτὰ ἀστέρια μὲ ψυχὴ κ' ἐκεῖνα πεθαμμένα.
Γι' αὐτὸ θωρεῖς κ' ἀνάβουνε αἰώνια τὸ βράδυ,
καὶ τ' ἄλλα πέφτουνε θαμπὰ καὶ σβύνουν' τὸ σκοτάδι...
ἄ, τὰ λουλούδια ποῦ ἡ καρδιὰ μὲ αἷμα τὰ ποτίζει,
φυσᾷ βορρειᾶς τὸ ἀλύπητο τὰ παίρνει, τὰ σκορπίζει....
Ἔτσι ἐφύσησε κ' ἐδῶ κ' ἐπάγωσε ἡ καρδιά μου·
τὰ λούλουδά της πέσανε, τὴ μάννα τους ἀφίνουν.
σὰν ἄστρα σὲ θολὴ νυχτιά, ποῦ πέφτουνε καὶ σβύνουν....
—φύλλα ξερὰ στολίζουνε νεκρὰ τὰ ὄνειρά μου.

Γ'.

Τί κρῖμα! τώρα μοῦ ζητοῦν τραγούδια φτερωμένα,
τώρα ποῦ μέσ' στὰ στήθια μου ὁ χάρος μόνο μένει.
μοῦχει τὸ κρύο τῆς καρδιᾶς τὰ χείλη παγωμένα·
ἄ, ὁ νεκρὸς δὲν τραγουδεῖ, ποῦ ζῇ καὶ δὲν πεθαίνει!...

Δ. Ν. ΦΟΣΤΕΡΗΣ.

Σ' ΤΟ ΓΕΡΟ ΜΟΥ ΠΑΤΕΡΑ

Ἄχ! ἕνας χρόνος πέρασε σὰν νἆτανε μιὰ 'μέρα
ποῦ σέχασα ἀπ' τὸ πλάϊ μου, ἀγάπη μου, πατέρα.
Ἤσουν γιὰ 'μὲ ἡ ἀγάπη μου, ὁ στύλος τῆς καρδιᾶς μου,
ζωὴ τῆς μαύρης μου ζωῆς, τὸ φῶς τῆς σκοτιδιᾶς μου·
ὑπομονή μου ἄμετρη, γλυκειὰ παρηγοριά μου,
μαντύλι ποῦ σφούγγιζες τὰ μαῦρα δάκρυά μου.
Ἀνάδευσαν τὰ νείατα μου σιμὰ 'ς τὰ γηρατειά σου
μὲ τὴ γλυκειά σου τὴ φωνή, μὲ τὴν ἀχνὴ ματιά σου
Μ' ἀνασταινῶταν ἡ ψυχή, ποῦ ἤτανε θαμμένη,
μέσα 'ς τὴ μαύρη συμφορά, ζωντανονεκρωμένη
Εἶνε νεκρὸς ὁ ζωντανὸς σὰν χάσῃ τὴν ἐλπίδα,
φύλλο ξηρὸ 'ς τὴν ἐρημιά, ἄστρο χωρὶς ἀχτίδα.....
Ὠϊμέ! ποιὸς νὰ μοῦ τῶλεγε πῶς θἄρθῃ μαύρη 'μέρα,
νὰ χάσω ξάφνου ὁ δύστυχος τὸ γέρο μου πατέρα
Κι' ἔρημος μεσ' 'ς τὴ μαύρη μου τὴ συμφορὰ νὰ μείνω
καὶ μόνον δάκρυα πικρὰ 'ς τὸν τάφον του νὰ χύνω...
Καρτέρει με πατέρα μου, δὲν θὲ ν' ἀργήσῃ ἡ 'μέρα
νὰ ξαποστάσω δίπλα σου. Καρτέρει με πατέρα.

17 Μαΐου 1888.

Δ. Σ. Κ.